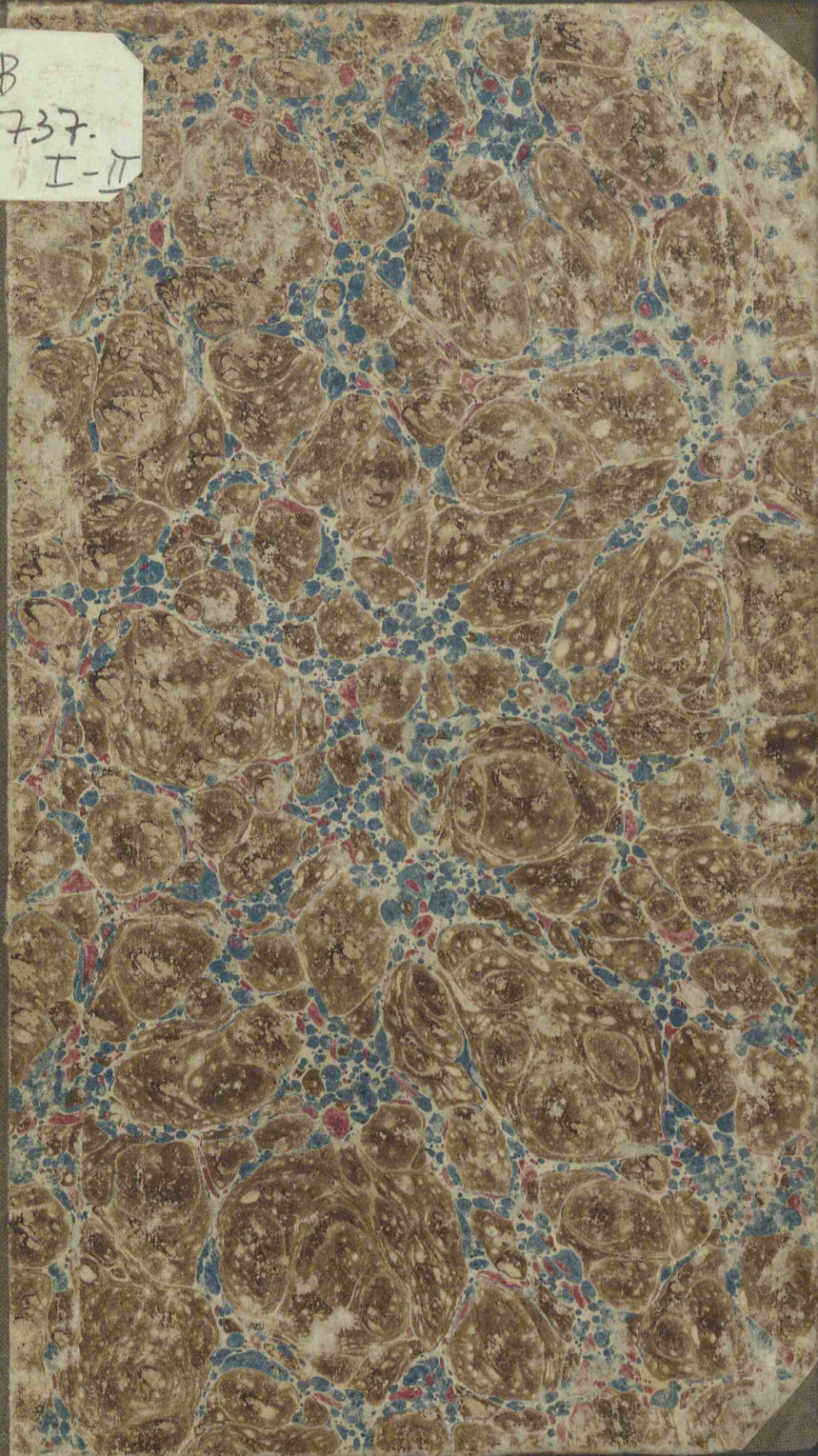

B

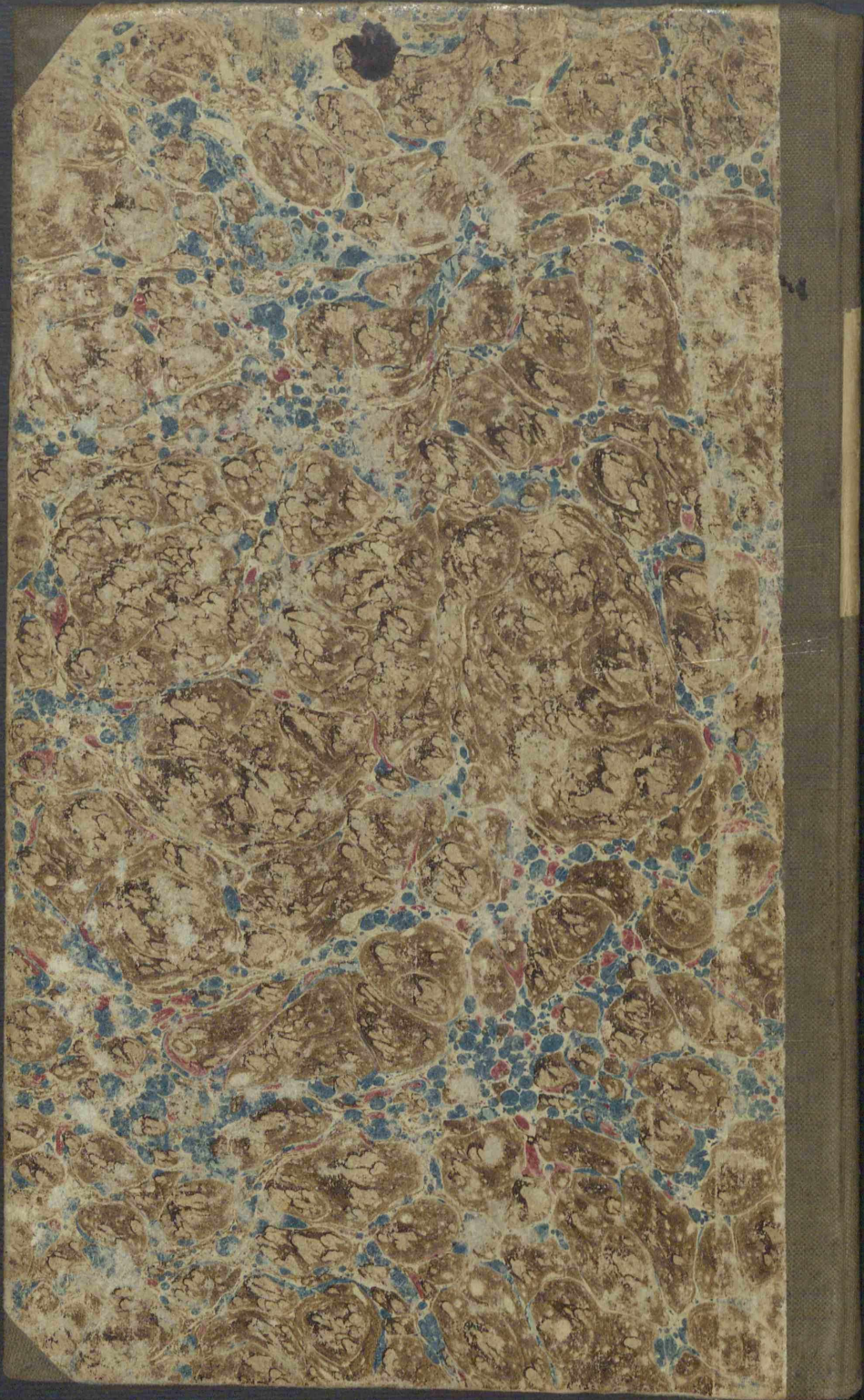
737.

I-II

3.11.13

10.10.13

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 737 / I. II.

דברים עתיקים

קונטרס שני

כולל ד' עינים יקרים והם:

- (א) שם הגדולים. רשימה מגדולי הראשונים וחבוריהם.
 (ב) קבוצת כסף. לחכם ר' יוסף אבן כספי ז"ל.
 (ג) מלאכת שלמה. קצת דוגמאות מכמה ספרי החכם
 ר"י אבן כספי הנ"ל עם קצת הערות מאת מ' שלמה
 זלמן ווערבלוונער.
 (ד) (שלוש אלה נחקרו מ"י ישנים במינען).
 שפת חכמים באור מלות פרסיות וערביות בתלמוד
 תרגומים ומדרשים וכו' על פי סדר א"ב מאת החכם
 מ' אהרן יעללינעק.

הובא לבית הדפוס ע"י

יצחק אייזיק בן יעקב

איש ווילנא.

לייפציג

שנת תר"ו למ"ק

בדפוס הארון פ. א. בראקהויז 1846.

אל הקורא

אחרי דאורך בפתח השער עניני הקונטרס הזה ושאלך לך הקורא איכזה דגינע לידו?
הגני לדגיד לך כי שנים הראשונים נעתקו מכ"י באוצר ספרי המלכות יר"ה במינכען, הא'
נמצא בכרך 358 א' והב' בכרך 365 א'. ושלחו לי ביד ידידי הרבני מ' שלמה זלמן
ועירבלונר ג"י המתגורר שמה זה כששה החשים ועוסק בהעתקת ספרי כ"י ישנים הנמצאים שמה
לרוב. ובפרט ע"ד ספר עמודי כסף להחכם ר' יוסף אבן כספי ז"ל אשר העתיק זה
כשנתים באוצר ספרי זקני העיר פה לייצוג, ואחרי כלותו מלאכתו פה והיה כל הרואה
ואמר משחתו בו כי עלה כלו קמשונים עד אין הבין כמעט רוב דבריו מאמריו. וע"כ נועץ
בבנוני דבר יודעיו ומכיריו ועל פיהם הואיל ללכת ולנוע עד בואו אל מקום אשר נמצא שם
הס' הזה בכ"י שנית. ובעיר הבירה מינכען הגיע אל מחוז הפצו, שם מצא את אשר בקש
ושם עלתה בידו לחזק את בדקי הס' הזה ולמלא מהסריו להשיב ולתקן כל המעיות בכ"י
לייצוג ולחדש כנשר נעוריו, והנהו בידו כליל בהדרו ושלימותו להקים שם המתכבד וכבודו
על מקומו. וגם זולת זה מצא שם עוד כעשרה ספרים להחכם ר"י אבן כספי הנ"ל. ובלכתו
בדרך מצא באוצר ספרי הקיר"ה בווי"ן ס' תרומת הכסף להחכם הנ"ל ואת כלם העתיק
ויאספם אליו. אף גם לכל דורש ומבקש הנו נדרש להעתיק להגל המלאכה אשר לפניו אם
בחנם או בשכר, ויש תקוה להגיע על ידו א' כמה ספרים קדמונים יקרים ונכבדים גם זולתי
ספרי החכם אבן כספי הנ"ל. ולא יארכו עוד הימים ושם אל עיר המלאכה לה חבמים וסוחרים
ככלוב מלא עוף, ונתן את הספרים על יד איש יודע מבין לעשות במלאכה כזו לערוך ולסדר
אותם למען דפוס את ס' עמודי כסף ראשונה ואחר יוציא לאור גם משארי ספרי המתכבד
הזה הנמצאים באמחתו עד שנים עשר בכלל ס' עמודי כסף הנזכר, וזה הס': (1) גביע
כסף, (2) גלילי כסף, (3) הצוצרות כסף, (4) נפות כסף, (5) המוסר ששלח
לבנו הנקרא יורה דעה, (6) מגורת כסף, (7) משכיות כסף, (8) עמודי כסף,
(9) פי' ע"ס המורה לפ"ד הוא ס' נקודות הכסף, (10) פרשת הכסף, (11) שלחן
כסף, (12) תרומת כסף. — ואיתי צוה להדפיס בזה את שני הענינים הקצרים האלה עם
קצת דוגמאות מרוב ספרי החכם אבן כספי הנ"ל הנזכרים פה והנמצאים בידו בכ"י וקצת
הערותיו עליהם, והיו כעין רץ ומבשר כי קרוב לבוא עת צאתם לאור וימי מאסרם בהשך
לא ימשכו עוד. ועל פיו קראתי לדוגמאות האלה ודבריו המעטים עליהם בשם מלאכת
שלמה באמרו כי כל מעשה עבודתו בהעתקת הספרים ההם רק מלאכה היא ולא חכמה,
והוא רק כמקושש קש לתבן, וכמלקט ומאסף עצים ואבנים להבני הבית. — אף הוא
יודע ערכו למדי ולא עשה דבר עד אשר דרש, וגם עמי בעצה שאל על דבר ודבר.
ואה פעולה האיש הזה וזאת מלאכתו. ואני מצאתי את לבבי נכון לספר בזה את כל
מעשיו ואת דרכו אשר עשה למן היום הודיע קבל עם להוציא לאור את ס' עמודי כסף
עד עתה, למען גול מעליו חרפת אדם אשר יצא לשמן לו, דרך קטנה ויצאבהו כמטרה להגיד
לשונן וכתב שטנה בעלי העתים להבאיש את ריהו ולהכותו נפש. ועל מה? על כבוד מדומה
אשר אין שוה להעלות דברים כאלה על ספר. — ועל מה? על שמעו חבמי העמים וגדוליהם
ויאדויהו בשם חכם עברי (ידיטער גענעהרטער) וזהריריש ולא סבר פיהם לאמר לא חכם
ולא בן חכם אנכי כ"א איש פלוני אלמוני הוא חכם ולא אני. ואף כי יעשה בנפשו שקר
אם אמור יאמר כאלה, ואנכי אערבנו כי לא נופל הוא ממתב השטנה בקרוא וגם הבין
דברי ס' עברי אף בלי משענת ספרי השרשים לבוקסדארף ונענינים חולתם מימינו ומשמאל. —
ועל מה? על שלשה פשעי מושלי ארץ וארץ ויושביהם, כי יתנו לו מדרך כף רגל בארץ
לנות לילה בבית והמו לו חסדם כרוב טובם וכתובת אדם לאדם באשר הוא אדם. —
ועל מה? על יתר דברי דכל הבלי הבלים כאלה וכלה, ולכל לראש כי מתנשא לאחד משומרו
כף בית החכמה ומקנא לה. — ולא עליו בלבד יצא הקצף כי רבים הללים הפילה קסתו,
ובפרט הציב לו עוד שנים למטרה לירות עליהם הין שחוטג לשונן ולחתות גחלי רתמים
על ראשם.

עד הנה נגעתו בקצה הענין הזה בכלל ועתה אערכה לפניך הקורא ראש דבריו בפרט. —
הנה לפי מחשבות כותב השמנה חטא חטאו שלשת האנשים האלה בנפשותם גם יחד כי

נועו להוציא לאור ספרי חכמי ישראל וסוכבו עיר ועיר לאסוף ולקבץ חתומים בידיהם להוציא כלי למעשהו. וראשית חמאת היא להם כי נתנו יד לחכמי העמים ושופטי ארץ להטות איהם חסד וימן עוזם סמכתם לבצע מעשיהם בשם החכמה ולמננה. ויען כי טוב לבם נשאם להפריז על המדה וקראו להם בשם חכמי ישראל, על כן חרה אף האיש הזה ויצא לשמן ועמד ואמר הרפה היא לחכמה ואי—בבוד לדורשיה לתת אותה ביד אביוני אדם הנשואים עיניהם למצוא חית ידם בה ובצל כנפיה יחסיון. ואף כי לא הגיד לנו האיש אי זה דרך הטוב להגיע אל מחוז החפץ להוציא לאור ספרי ישראל, הן ידענו מחשבותיו כי באהבת החכמה היוקרת בלבו יחלום לה עתות זהב לאמר הנה ככל הדגים בית יהודה, וספרי ישראל גם הם דרושים לכל סוחרי ספרים, ואך בבוא איש חכם וספר עברי בידו, עליו יקפצו רבים ולקחוו מירו להעלותו על מזבח הדפוס. והוא לא ידע כי חלום שקר הוא לא זה הדרך ולא זה הדרך. ולמען הוציא מחשבה וזה כזאת מלבו אני אעביר גדוד ספרים יקרים על פניו אשר יצאו לאור זה מ"ו ומ"ז שנים עד היום הזה ביד סוחרי ספר ואגידה לו מה אחריתם, ואחר נעבור ונספור ונמנה כמה ספרי ישראל יצאו ונכוננו עוד לצאת לאור ביד עיני ישראל בחללי עטו וקסתו ברביעית הזמן הנ"ל, אולי אז תפקנה עיניו וידע כי נבחר ברוחו ויצא לשמן לחכמה ולא להם והרע לה תחת אמרו להטיב. — ולא אערכת פה לפני כ"א מעט הידועים לי עד עתה והם: (1) ס' כתובים אחרונים או (ספרי אפוקריפא) נעתק לעברי על ידו מהו יצחק וקול פרענקיל איש המנויא. לייפציג. 1830. 8. (2) מגדל עז לר' משה חיים לוצאטו. הובא לכה"ד ע"י החכם דר' דעליטש. לייפציג. 1837. 8. (3) כוזרי. הנובר. תקצ"ח. 12. — 4 מאזני צדק לאלגואלי, הובא לכה"ד ע"י החכם דר' גאלדענטהאל. לייפציג. 1839. 8. (5) מלא חפנים. לקוטי עינים מכל"י וכו' ע"י החכם דר' גיינער. ברלין. 1840. 8. (6) ארי נהם. הובא לדפוס ע"י החכם דר' פירשט. לייפציג. 1840. 8. (7) עץ חיים לר' אהרן האחרון קרדאי. הובא לדפוס ע"י החכם דר' דעליטש. לייפציג. 1840. 8. (8) באור אבן רש"י. ההצלה לאריסטו, הוגה והובא לדפוס ע"י החכם דר' גאלדענטהאל. לייפציג. 1842. 8. (9) קונטרס דברים עתיקים. הבאתי לדפוס. לייפציג. 1844. 8. (10) חפש מטמונים. הובא לדפוס ע"י החכם (*) מ' בער גאלדבערג מנייאשטאדט. ברלין. תר"ה. 8 — וספרים רבים ונכבדים וזאת לה כס' הערוך לר"ש פרחון כלי הנחשת להראב"ע קורא הדורות לר"ד קונפורטו ציון לשנת תר"א ותר"ב והומיהם. אפס כי באלה רב לנו להאיר עיני איש חכם בעיניו בהודיעי לו כי כרום ככולם נדפסו ביד מוכרי ספר אשר נתנו גם את כספם וגם העבירו ביד במחנה לבוא על החתום ואגידה לו מה עלתה במ. — 5. 3. 2. 1. קניתי אנכי כל הנמצא מהם בששית וגם עשירית מקחם הקצוב בראשם (לארבעסרייג), גם מעט מן 1. 1. במזומן ובג' וד' מאות מן 6. 6. בחלוף ותמורה על ספרים אחרים ולא במזומן. אבל ג"ב ברביעית וששית מחירו. והאחרים מונחים וכן יהו מונחים עד שיבוא אליהו או ירעו עד שיסתאבו וספו ותמו מן בלא"ת. — ואחרי אשר קצת סוחרי ספר נוקשו ונלכדו כי נכחו בגחלתם ואבדו כספם בספרי ישראל, לא נפתה עוד סוחר ספרים לקבל ספר עברי להדפיסו בכספו, מדעתו כי רעה נגד פניו ומי פתי יניח מעותיו על קרן הצבי? ואם גם בחצוצרות וקול שופר ויועו עתה בעלי העתים לעשות מאומה בדבר הזה, אין שומע ואין עונה אין דרוש ואין מבקש. והיה ס' המפתח לר"ג גאון ורבים זולתו לנו למפת.

את אלה ראו רבים מחכמי אשכנז ובדאבון נפש הביטו אל מצב החכמה מעבר מזה כי ברע הוא. ואחרי רואם יום יום נעו עברים בחוצות עניים מרודים נודדים ללחם תזודר לארץ כבודם כי קשתה יד העוני עליהם, אז נחה עליהם רוח חכמה ויאמרו לחבוש שבר בשבר להעלות ארוכה למחלה ברעותה כמרכיב חיגר על סומא. ויקומו החכמים קאהן במארזן וקירבהיים בפפד"מ ויתנו את פ"י הרד"ק על ס' בראשית על יד איש עני אשר מצאו ואשר ידעו, ללכת ולסוכב עיר ועיר לאסוף חתומים ולהדפיסו, והיה לו לכסות עינים לכסות מעדומיו ללחם ביתו בדרך כבוד מעט; ונרפאו בזה שני הנגעים באחד, כי יצא ספר יקר ונכבד לאור ולא נקלה אחינו האביון לעינינו. ומהם ראו וכן עלו גם חכמים זולתם איש את אחיו יעזרו אם בהנחות ותיקון הספר אם במליצה ובקשה אל עשירי עם להיות להם מעיר לעזור. ונדיבי לב תומכים בידיהם ובאים על החתום ונתנו מכתם, ועשו הטוב והישר כי בעזרתם נדפס הספר ונמצא לדורשו ומבקשו, ואף גם לאשר אין ידו משגת לקנותו בכסף מלא.

(*) ערכתי לח לבי לכנות את האיש הזה בשם ח"בם אחרי שמיני כי אותו סוה"א מכלל חלליו.

ככה יצאו לאור במשך ג' וד' שנים ס' שם הגדולים ח"א וח"ג. מבחר הפנינים,
 קובץ ויכוחים. שו"ת לר"י בן הראש וס' יסוד עולם. ככה עולה עתה על
 מזבח הדפוס פי' סדר מהירות לרב האי נאון ותשובות הגאונים. וככה יצאו לאור
 בימים לא כביר גם כמה ספרים להחכם ר"י אבן כספי ביד חלל קסתו זה הרבני מ' זלמן
 וערבונער. גם השיגו מבאי ס' יסוד עולם לדפוס את ס' הפלאה שבערכיון ח"ב להג"מ
 ישעיה ברלין ז"ל פו' על הערוך ודמ נטויה להדפיסו וגם את ח"א ממנו הצילו בלשני הזמן
 אשר היה כמעט לבלא"ה זה כמ"ו שנים. — מכל אלה ביין כותב השטנה כי לא מחכמה
 שאל בה לאמר: אם החכם קאהן העתיק את פו' הרד"ק על ספר בראשית בפארזו והחכם
 קירכהיים בפפד"מ סדרו וערכו לדפוס, ור"א גינצבורג מה פעל? ותשובתו בצדו כי לולא
 טרה ויגע ר"א גינצבורג לאסוף חתומים ולהדפיסו לא הועילו לנו החכמים קאהן וקירכהיים
 בחכמתם מאומה. — ופן ושיאך לבך הקורא! ואמרת נשליך וירבנו על כותב השטנה הזאת
 המקנא לחכמה בחרב פיוטיו להשמיד להרוג ולאבד את כל מי שמשתמש בשם חכם ואינו
 חכם בעיניו, ומי כמוהו נאמן ביהוה והוציא ולהביא לנו את כל ממכניה? אל נא האמין
 בשווא נהגה! בשבבר העביר היש הזה מועד מועדים וחצי בהוצאת ספר השרשים לרד"ק
 לאור אשר לא עמל בהעתיקתו וגם כספו לא נתן בו וגם חכם אחר נכבד ומפואר עומד על
 ימינו לעזרה לו, וזה שנות שמטה יותר חלפו ועברו למן היום תקע בשופר גדול והודיע לעב
 כי יוצאו לאור — ואין! — וגם אנכי רב לי מדבר אלו ואך דבר אחד אגידה לו בזה
 לאמר: כאשר ראו עיניו בזה כי אך הבל ופצה פיהו בפרט אחד משנתנו כן יש מלך ודברי
 מעם ואמת להשיב לו על כל פרט ופרט ממנה וההראות לו כי לא איש שפתיים יצדק. אפס
 כי יש דברים אשר לא נתנו להעלות על ספר ויש אשר לא נתנו אף להגיד בקהל מטעמים
 ומעשים ידועים. — וכבר הלאיתי את הקורא ברוב דברים והארכתי בו יותר מדאי ע"כ
 אחרל ואשובה ל' עיני הקורטס. כי עוד דבר בפי להגיד על הנצב בו ראשון בפרט.

בבוא המאמר הראשון הנקרא בשם שם הגדולים אל ידי ועברתי עליו וכל יקר ראתה
 עיני בו לתורה ולהעודה אפס כי רבו שגיאותיו, אמרתו אולי בפשע המעתיקו מן הב"י היתה
 זאת אף כי בקי ורגיל הוא בקריאת כ"י וידיו רב לו במלאכת העתקה. ולכן עברתי בו שנית
 והתויתי תיו בסמיני מספר על כל מקומות הקשות ועל כל המלות המונעות והמסופקות. וגם
 כל שאלתי וספקתי עליהם ערכתי והשיבתי אותו אל מקום מוצאו ואל יד המעתיקו לי,
 וצויתי עליו לעבור על הב"י שנית בעיון הטוב ועינא פקוחא ישים על כל המלות הקשות
 והמסופקות בפרט. וגם כתבתי לחלות את פני הרב המאה"ג מה' צבי הירש המכונה דר'
 אובב נ"ס האב"י במינכען להיות בסומכי נפשו ולשים עיניו בכ"י בכל המקומות אשר עליו הרו
 לראות אם לא מיד המעתיק נגדו. ואחרי אשר כדברי בן נעשה, ואחרי אשר גם הרב הרש
 נעתר לשאלתי ושניהם כאחד עברו על הב"י בדיוק ועיון רב על כל מלה ומלה, ואחרי שובו
 אלי עוד שבתי וראיתי כי האמנם כל יגיעי לא ומצאו למעתיקו לי עון אשר חטא, כי אין
 נגרע מכל אשר עליו התיו רק מעט בקצת אותיות דומות ונער יכתבם. ואת פני מבין חכמה
 הוא הרב הנ"ל אשר הטוב לראות באיזה מקומות בהשערה נכונה, ועל פיו נעזרתי להרים
 מכשול מדרך הקורא במקומות ההם. — ועוד לא נחה שקטה רוחי ופניתי אל ראשי חכמי
 ישראל ה"ה הג"מ שלמה יהודה ליב הכהן רפפורט ז"ל ומשנהו הרב החכם החולל הנודע
 בשערים בשם ראקטר צינג' ז"ל, והמה חנוני ותמכו בידי הרפות להוציא יקר מוולל במקומות
 לא מעט. ודברי כל הגדולים הנ"ל כתובים בתוך הערותי דבר דבר בשם אמרו.

ואחרי הודיעי בזה איכבה הגיע לידי ומה נעשה בו, עוד אחת מעט היא לחקור ולדרוש
 על מדרותיו ומולדותיו ועל מותו וערכו בכלל. כי בהשקפה ראשונה יעורו ויעלו בלב כל
 רואיו השאלות הלה לאמר: (א) מי בעל דברים אלה ומה שמו? (ב) באיזה זמן נכתב ונתחבר?
 (ג) ואם יש לשים לב כלל לכל דבריו בקום שני עדים לענות בו סרה: (ד) חסרון הסדר כי
 מאחר המוקדם ומקדים המאוחר. (ה) נגמגום הלשון אף במקום סהור ונקי משגיאות?
 והנה תשובת השאלה הראשונה מבוארת מתוכו והכותב מגיד לנו בשיחו כי הוא נכר
 מהר"ש משליזשט"ט בעל המרדכי קטן או כמו שנקרא בפי הפוסקים קצור מרדכי. ואשר
 לא ידענו את שמו הפרטי הוא רק חסרון שלא יוכל להמנות בשם בין אנשי שם הגדולים.
 והיא גם היא נתן בידנו להשיב על השאלה השניה והומר כי לפי הניאה חי הכותב הזה
 במשך שנות המאה השניה לאלף זה. וע"פ שני עדים יקום דבר. (א) בשו"ת מהר"ל ד'
 קרימונה דף ס"ג ע"א כתוב, ובמרדכי שחיבר מהר"ש משליזשט"ט (עיין כ"ל ק' אוח א'),

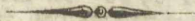
ומהר"ל נמטר שנת קמ"ד (מהר"ל דף ג' ע"ה). בירשימת ספרו ה"ר אפרהיים נמצא
 ס' מרדכי קמ"ד לר"ש שליזשט"ט עם חדושים על הגליון משנת קנ"ג (Q 612). — ואשר
 אני אחזה לי בתשובת השאלה השלישית אומר אני כי האמנם לא כרב אותו המתב להיות
 לספר ללמד להועיל לדור אחרון, כל"א רשם לו הדברים האלה לזכרון בלמדו לפני רבותיו
 בימי עלומיו או בנעוריו, ועשה לו ציונים לתורה לזכור מה שנמסר לו, והם מסרו לו כפי
 מה שהיה מקובל בידם וקצת גדולים היו בני הדרם או חיו זמן לא כביר לפניהם; וא"כ
 קבלת רבותיו בידו ואולי תורת אבי זקנו מהר"ש שליזשט"ט בפניהו. ואחרי הוניהת התקדמה
 הזאת ליסוד מוסד ושבו גם עדי הסרה לענות בו צדקתו. כי לכן אין סדרים לו במקדש
 ומאחר, יען כי רק אשר עליו ובאו לפניו יום יום בדרך למדו לפני רבותיו אותם העלה
 ראשון ראשון ואחרון אחרון על ספר. ולכן נלעג לשונו ומגומגם כי נער היה ולא שכל את
 ידיו עוד למשך בשבט מופר. — וכעין ראיה החוקה וסעד קצת נ"ל גם בזאת כי המאמר
 הזה כתוב בכלי בדרך אחד עם ספר הכריתית לר"ש מקינון על כללי התלמוד ודרכי
 סגולתו וק"ל. —

את זה חזיתי להציע חות דעתי הקלושה על דברי מאמר שם הגדולים. והבאים
 אחריו נקראים מאלהים ואין לחוסין מאשר הגדתי בראש דברי על מקום מוצאם. וע"ד
 מאמר שפת חכמים קרא את דברי המתבר בראשו. והקרא ישא נא אם הלאיתו כרוב
 דברים וגם כותב השטנה ישא ויסלת והאל אמתם יזכר בעד כל שונה וזאת זה שלום.

דברי המביא לבית הדפוס

א - ב - י - ב איש ווילנא

לייפציג. א' ב' דר"ח אלול תר"ו למ"ק

שם הגדולים (1)

הלכות גדולות יסד רב יהודאי (2) גאון וסגן נחור היה. ושאלות רב אחאי משכחא (3). ושערים (4) רבב האי גאון דהוא [בן] רב שרידא גאון. ודי"ף (5) הוא רב אלפס דהוא ר' יצחק מפאס, ואלפס כמו מן פס כלשון ערבי והוא ר' יצחק בן יעקב ואבי אביו הוא [של] ר' יצחק בר ראובן והוא עשה השערים הנקראים שערי רב אלפס. ר' נתן בר יחיאל (6) בעל הערוך הוא. רב כיבי גאון חיבר הספר בשר על גבי גחלים. והפייט הוא ר' אליעזר הקליר, ו"א שהוא תנא ור' אליעזר בן שמעון הוא, ונקרא קליר ע"ש העוגה שהאכילו אביו, וכן נמצא בירושלמי שר' אליעזר בן שמעון (7) פייטן היה. העולם מודים (8) שר' שמעון יסד ספר הזוהר (9) במערה. וגם מודים העולם שאברהם אבינו יסד ס' יצירה. סתם רבי שבתלמוד הוא ר' יהודה הנשיא דהיינו ר' יודא בר שמעון שחיבר סתם משניות. והלמוד ירושלמי חיבר ר' יוחנן, והלמוד בבלי חיבר רבינא ורב אשי, אבל הם לא כתבו אותו רק רבנן סבוראי שאחריהם כתבו התלמוד. פירש"י היינו רב שלמה בר יצחק דהיינו הפ"י שאנו למדין. וריב"ן הוא ר' יהודה (10) בר נתן ועשה ג"כ פ"י על התלמוד והיה חתנו (11) של רש"י. רשב"ם הוא ר' שמואל בר מאיר והוא נינו של רש"י ועשה פ"י ארוך על כל התלמוד. ר"ת הוא רבינו יעקב בר מאיר ועשה ספר הישר. ואחיו היה ריב"ם דהיינו ר' יצחק בר מאיר. ור"י הוא ר' יצחק בר שמואל, ובל מקום שתמצא כתוב וא"ת סתם או ו"ל סתם או נ"ל סתם הכל [הוא] אותו ר"י. ריצב"א הוא ר' יצחק בר אברהם, ורשב"א הוא אחיו ר' (12) שמשון בר אברהם. ור"ג הוא רבינו גרשום שעשה התקנות. רע"ג דהיינו רב עמרם גאון שעשה סדר החפלות, רבינו אפרים בר יעקב הוא ר' אפרים מבוניא (13) והם

(1) זה שמו בכל"י וכן כתוב עליו בלתימות מרובעות גדולות. (2) בכל"י רב האי, (3) בכל"י השב"א ולא ידעתי לו פתרון כלל. אך אחרי שהראב"ד לייסגטן הביט אל סוף הכל"י בענין בוהמ ואלמר של"ל סתוב משב"א צמ"ס בראשו ולא צמ"ל בזכרתי כי כניס לכריו, וסיפר הכל"י שהוא הסתיר פס אות ה' ושל"ל משבחה. וכאשר הרמזי הדברים לפני החכם דל' פירשני אמר לי כי האמנם פס העור שבאב ולא שבחא. (4) בכל"י ושער. (5) בכל"י ור"י. (6) בכל"י יעקב, ואולי היה כתוב בכל"י הראשון בר"ה בר"י, והסופר חשב לתקן וקלקל וכן בקטת מקומות להלן. (7) בכל"י שר' שמעון בן אליעזר. (8) בכל"י מצוטטת קתה, ודעת הראב"ד דפס למאן לקטת אומרים לא משתבש וכן בסמוך, והבית יבחר. (9) בכל"י דהוה. (10) בכל"י יעקב. (11) בכל"י חתנו. (12) בכל"י דהוה. (13) בכל"י סגנא.

עשו פיוטים הרבה. רבינו אפרים בר יצחק הוא רבינו אפרים מרענגשבורק (14). ר' שמעון הגדול הוא ר' שמעון בר יצחק בר אבון (15). ר"ח הוא ר' יודא חמיד בן רבינו שמואל החסיד שעשה שיר היחוד. ורבינו ברוך מרענגשפורק (16) הוא עשה ספר החכמה (17). וגם שמעתי שר"ח היה בימי מהר"ם ובימי רגמ"ה (18). ור' יודא הכהן עשה ספר הדינין היה ג"כ בימי רגמ"ה ובימי ר' שמעון הגדול. וראב"ן הוא רבינו אליעזר בר נתן ועשה ספר ושמו אבן נהעזר (19). וחתנו (20) ר' יואל הלוי בר יצחק הלוי. וראב"ה הוא ר' אליעזר בר יואל הלוי. וריב"ק (21) הוא ר' יהודה בר קלונימוס והרבה תשובות נמצאו משמו. [הרא"ש הוא] ר' אשר בר יחיאל שיסד ספר האשרי. הרמב"ם הוא רבינו משה בר מיימון והוא שיסד ספר המיימוני ומורה נבוכים והרבה ספרים ספרי רפואות וספרי חכמות (22) אין קץ. רבי מרדכי בר הלל (23) חיבר המדרכי הגדול. ואבי זקני המאור הגולה מהר"ר שמואל בן מהר"ר אהרן שלצטמ חיבר המדרכי הקטן. מ' יראים חיבר ר' אליעזר ממזין דהיינו ר' אליעזר בר שמואל רבו של ראב"ה (24). כמ"ג יסד ר' משה מקוצי. פדרס יסדו תלמידי רש"י. ספר אגודה יסד (25) ר' זיסקינד מאייפרודט דהיינו ר' אלכסנדר מרנקבורט. ור' (26) שמעיה מהלמדי רש"י והוא סידר ספר הלכות (27) ופי' מן ההלמוד. [ריא"ז תלמוד] ר' יודא שירליאון הוא ר' יצחק (28) בר משה שעשה הא"ז גדול. ור' חיים בנו קצד הא"ז והוא נקרא א"ז קטן, והוא ר' חיים מגוואשטמ (29) עשה תשובות הרבה ודרשות על החומש ועל המועדים. והסימן אשרי עשה ר' יעקב נזיר (30) וג"כ עשה הארבע מ"רים וג"כ ספר הנזיר (31). מהר"ם הוא רבינו מאיר בר ברוך (32) והוא השיב תשובות הרבה אף כשהיה תפוס במגדל. והשב"ץ היה שמעי' של מהר"ם. וספר רקח (33) יסד ר' אליעזר (34) מוורמייש, ויש סימנים באורו ספר כמנין רקח וכמנין אליעזר. ר' יצחק בר יהודה רבו של רש"י היה וגם ר' יעקב בר יקר היה רבו. וגם תמצא (ריב"ם דהיינו ר' יצחק בר מרדכי) (35) בכמה

14) כן הוא בכ"י ונוסחה עתיקה היא, ובספרים קדמונים נמצא גם רינגשבורג וחת"ז רינגשבורק (הסוטה אטרי פ' הנהב), והיא עיר רענגשבורג. (צונץ). 15) בכ"י אב"ן. 16) בכ"י ר' יודא חמיד ונקוד עליהם. ודעת המעתיק אוחה לי לפי בקיאותו והרגט בקריאת כ"י ולא גרסו להו כלל וזה האות סקוד עליהם, וזולס הראב"ד דסס סס עיניו ולבו ע"ז ואיש חכמה ילגה והעלה שאולי היה כהוב מרענגשפורק. ונראין דבריו. 17) בכ"י חכמה. 18) כן הוא בכ"י ואין דרך ליסר הענין ולקרב המרוחקים בזמן. וזולי חסרו פה כמה שורות. (צונץ). 19) בכ"י אב"ן וחסר מלת העיר. 20) בכ"י וחתנו. 21) בכ"י וריב"ן. 22) בכ"י חוכמות. 23) בכ"י יוסף. 24) בכ"י ר' אוב"ה. 25) בכ"י אגודה הוא. 26) בכ"י גר'. 27) הוא לפ"ד ר' שמעון שעשה מ' הלכת (יוחסין קס"ד ח' ונוסח' גס נסג"ה ל' ב' נסמו ע"ם) וזלי ספק הנכון שמעיה. (ראפפורט צונץ). 28) בכ"י ר' יודא שירליאון הוא ר' יודא בר משה וכו'. וסס שירליאון משובט גס בהגהת אשרי חולין פ"ג וכתוב שירליאון. (צונץ). 29) נוסחה עתיקה וכן גס בהג"מ איכות פרק י"ח, והיא גייאשטאט. (צונץ). 30) כנוי נזיר לר"י צה"ט לא נודע, אף כי נמצא ח' נסס זה כמה דורות לפניו. 31) אולי נקרא צפי הקדמונים פירושו או פדרפלוהיו עה"ה נסס זה. 32) בכ"י יצחק ברוך ונקוד עליו לאוח דל"ג ליה. 33) בכ"י רוקח בוא"ו וכן נסמוך. 34) בכ"י אליעזר עס יו"ד וכן נסמוך. 35) כן הוא בכ"י ואכתי נחמס נסוגר שלא לנצל חס הקורא.

מקומה בא"ז ריב"ס, כונחו (36) ר' יצחק בר מרדכי והוא היה בימי ר"ת. סמ"ק
 יסר ר"י מקורביל דהיינו ר' יצחק בר יוסף. וספר עין חיים (1) יסר ר' חיים א"ז.
 ור"י מרוא היינו ר' יצחק בר מאיר מתלמידי מהר"ם הגהות ממיימוני עשה,
 ועוד אחר עשה ג"כ ושמו [ר] מאיר כהן. וחמצא ג"כ ריצב"א דהיינו ר' יצחק
 בר אשר הלוי. מהר"ח הוא ר' יחזקאל והוא עשה פסקי תוספות (2) והיה רודו
 של ר' איעזר מהר"ק, וכל מקום שחמצא רודי הוא מהר"ח. הר"ן (3) בגלינות
 הוא ר' יעקב ב"ן. רא"ם הוא ר' מנחם מירזבורק (4) בר אברהם. ר' יום טוב
 מווינא הוא ר' יום טוב בר יצחק. ר' שמחה (5) הוא ר' שמחה בר אברהם.
 יצחק בן הר"ר חיים הוא ר"י אופנהיים. רמ"ה הוא ר' מאיר הלוי. ר"י אורליינש
 הוא ר' יעקב אורליינש (6). ר' אליעזר מביהם הוא ר' איעזר בר יצחק. רימ"ע
 הוא ר' יוסף טוב עלם הנקרא ר' יוסף בר שמואל גומקנימ. ר' אביגדור איש
 תולעת הוא ר' אביגדור בר איה הכהן מווינא. הרמב"ן הוא ר' משה בר נחמן
 ועשה ספר נחמוני (7) הרקנאמי. (8) עשה ר' מנחם מרקנאמי (9). ר"י נורמהויזין
 היינו ר' יעקב נורמהויזין והוא עשה פסקי תוספות (10). הר"ן גיאת הוא ר"י בן
 גיאת. ר' ברוך בר יצחק עשה ס' התרומה. רשב"א הוא ר' שלמה בן אברהם
 אדרת, הוא יסר ס' תורה הבית ועשה ג"כ ס' מנוזיקין ומועד (11). ר' יחזקאל בר
 יוסף הוא ר' יחיאל מפריש. ר' זרחיה יסר ס' המאור. ר' משה תק"א (12). הוא
 יסר ס' כתב תומס (13). ר' משה מירלינג יסר שחיטות ובריכות. ר' אלעזר
 מוורדנא (14). הוא ר' אליעזר בר שמואל וגמצא כמה פעמים במדרכי ובא"ז.
 ור' שמריה בר שמחה (15) הוא יסר ספר הכלבו. ר' יוסף הלוי הוא ר' יוסף
 מיגאש (16). ר' משה כהן יסר ס' שוחר טוב. והראב"ד הוא ר' אברהם בר רוד
 והוא עשה הגהות על המיימוני. ואב"ן עז"ר היינו ר' אברהם בן עזרה ועשה
 פי' על החומש. ר' שמשון הוקן הוא ר' שמשון מפליזא (17). ר' אבי"ה יסר ג"כ
 ס' אביאסף. חובות הלבבות יסר ר' בחיי (18). והגהות שבאשירי יסר ר' ישראל

(36) כל"י בי. (37) חף אמנה נונלוו ב' ספרי פסקי דינים נסס זה, אצל שיהס
 למחברים זולתו. ה"ל לרבינו חיים בר נסים והב"מ חז"ל ראהו כל"י בלועליא, (עיין בג"כ
 ע' ל' גס ול"ב ח' י"ד). והב' לר' יעקב בר יהודה חזן מלונדריץ, והוא כל"י בלייפליג
 (Cod. 17). ועיין לונק לור געשיכטע וכו' ל' 162. — ועל כי אני רחיהו אוהו והוא כולל
 רק פסקי דינים והוראות ולא פירושים כהשערת החכם המופלא הזה נספרו הל"ל ל' 95 ע"ס.
 (38) עיין להלן הערה 46 א"ל. (39) נוסחא עתיקה, וכן הוא בהגהות אשרי פ' גידל הגנה.
 (צונץ). (40) כל"י מורזבורק. (41) אולי חסר פה איזה כנוי או נקרא כן נספרים חסס.
 (42) כל"י אורליינש. (43) כן נקרא פי' הרמב"ן עה"ה גס נפי מחנר דקדוקי הש"ל. (לונק
 לור געשיכטע וכו' ל' 121 ע"ס). (44) כל"י הרקנאמי. (45) כל"י מרקנאמי. (46) ולמעשה
 (38) כחונ שמהר"ח עשה פסקי תוספת. ויש מקום לשייחס עיין בג"כ פ' ל"ו כל"י.
 (47) על מועד הוא ס' עבודת הקדש. ומנוזיקין לא נודע. (48) ר"מ תק"ז ל' נזכר במגדל
 עז שקליס פ"ח (צונץ). (49) ספר כתב המים מובא בחזרה העולה ל' קת"ז ע"ב ע"ס.
 (צונץ). (50) כל"י מוורדנא. (51) אולי הוא שהשיב לו מהר"ם בתשובה לשייכר לס' משפטים
 ס' ל"ה. ובכלבו מוזכר הרבה פעמים מהר"ם ונראה כן דורו (ראפאפורט). ולא נהרהר
 נסדר זמנים. עיין בג"כ א' ל"ג ל"ד. (52) כל"י מגוש. (53) או מפליזא. וכל"י מפליזא.
 (54) כל"י רב דאי. ושגגה מופרי הל"י הוא. כי רב האי נמלא בספרים קדמונים כל"י ור"ן

מקרימווא. בתו' בשבועות חמצא רוקח. בתו' פ' כל שעה חמצא רא"ס. (בתו')
 בנימין חמצא ר' יואל. בתו' בקרושין חמצא ר' אברהם בן עזרה. בגליון בנימין
 חמצא א"ז וגם בכ"מ בגליון. ר"ח חמצא בכ"מ בתוספו'. רבינו אפרים בחולין.
 רבינו שמריה בע"פ בחוספות. (הגהות) בסמ"ק יסר ר' פרץ במ' איה. והגהות
 שסביב הסמ"ק יסר ר' אברהם מצורך⁶⁶). ר' זוסלין יסר פ"י ותוס' סביב האפס
 ותוא ר' ישראל בר יואל⁶⁷). בפ' בתרא הקרושין עד שלא מת⁶⁸) ר"ע נולד רבי
 הקדוש. בספרי הניא בסוף ר' עקיבא מ' שנה עסק בפרמקמאי מ' שנה למד
 ומ' שנה לימד. ופחות ממ' שנה לא היה ר' יהושע בן קרח בשבדך רבי —
 זה סדר התנאים. — ר' מאיר, ור' יוסי, ור' נתניה, ור' אלעזר בן יעקב,
 ור' שמעון, ור' יודא, ור' אלעזר בן שמעון, ור' יוסי בר יודא, ור' שמעון בר
 יוסי, ור' שמעון בן אלעזר, ורבן שמעון בן גמליאל, ור' אלעזר, ור' יהושע,
 ורבן גמליאל, ורבי עקיבה, ור' יוחנן בן גורי, ב"ש וב"ה. כל אלו התנאים. —
 (ע"כ בכ"י באין זמן כתיבה ולא שם מחבר).

היי, עי' תוס' ע"ז דף ל"ה ע"כ צ"ל כהב רי"ז מובא תשובת רב היי בר נחשון גלון
 וכן בר"ל סוף יומא. וברטולוקי בלולר ספרים שלו כהב שנמצא בנולדעיקאנו כ"י שאלות על
 כמה מסכתות מהתלמוד מרב חיי בר נחשון גלון. ועב"כ מן בחיי נעתק הב' אל הר"ס שלפניו
 ונעשה מהם רב חיי ואח"כ רב האי. (ראפאפורט). — ובס' (עץ חיים) כ"י לייפלינג (ע'י)
 לעיל הערה 37) מלאהי ראייה כמה פעמים רב היי גאון ותמיד נכתב בב' יוד"ן ע"ס.
 55) בכ"י מצורף, ועוד לא הונח לנו נסס אברהם וז"ל משה. ועיין שב"ל מ' ל"ס. לוכך
 זור געשיכטע וכו' זך 161. 56) תשובה א' לו בש"ה מהר"ס סי' אלף כ"א (צונץ). ונדחה
 להג"ל חיד"ל לא ידע מפ'י וחוספות שלו הנזכר בזה. עי' שב"כ יו"ד אות ו' גס וז"ל
 ח' אות ג'. וחילי הול הנמצא בר"ל (F 649) ע"ס. 57) זה כראה נעוה נוסחא
 הנכססה מנאמר הסמוך שם עד שלא שקעה שמשו של משה וכו', אמנם אלל ר' עקיבא
 הנוסחא יוס שנת ר"ע נולד רבינו הקדוש. כי א"ל להקדים זמן רבינו הקדוש כ"כ. עי'
 כ"ח ו' זך 148. (ראפאפורט).

קבוצת כסף

להחכם ר' יוסף אבן כספי ז"ל.

אמר יוסף אבן כספי, כאשר בא יוסף באנשים ויהן את לבו לרעת חכמה
 ומוסר להבין אמרי בינה, ויוסף בן שלשים שנה בעמדו על מלאכת ההגיון
 וקצת החכמות העיוניות. ויעל יוסף להבין בתורה ובמקרא כולה ע"ד ההגיון
 והפילוסופיא בררכים חדשים לא דרכו גם הראשונים. ויאמר יוסף לעשות קצור
 עם באור במ' המרות לאריסטו וספר התנהגה לאפלטון המכונה תרומת
 כסף, וגם קצור ההגיון המכונה צרור הכסף אחר אשר בימי בחורותיו
 עשה פרישה לס' הרקמת וס' אבן עזרא בתורה המכונה פרשת הכסף

מה גם עתה עשינו ס' מקבץ מאה ועשר שאנה עמוקות שראוי לעיין בתורה
 ובנביאים המכונה כסף סיגים סימן להם יהי יוסף מאה ועשר. ויבקש יוסף
 ללכת מעבר לים כי יש שבר במצרים לראש משביר זרע קרש החכם המורה
 ג"ע. ויוסף הורד מצרימה עד בואו האהלה בית אלים כבוד הנגיד ר' אברהם
 דוד רביעי אל הראש נגיד החכמים. ויהי ה' את יוסף וישב א' ביתו וא' עמו
 ויקרה אל יוסף אחר כן קורות וצרות תכופות ותפישות להשנייא זמנין ודת,
 ומבלם הצילו ה' וחשב באיתן קשתו. ודבריו הראשונים והאחרונים והעתים
 אשר עברו עליו ואיך קירש את השם כמחוייב, נודע בעמים ועד בשחק נאמן.
 וליוסף יולד שני בנים ההודאה ליוצרים לחכמות היו נכונים. וירא יוסף כי טוב
 לו ולבניו אחריו עשות ספרים להשאיר ברבה להם ולזולתם מבאור ענינים
 חדשים לא שערום הקודמים, ויצא יוסף ויעבור פרפיני"ן כרצלונא כי שם צוה
 ה' את הברכה לבתו ולבנו, ומשם עבר מ"ורק"א ואחר ארגו"ן להפד"א
 ולהתבודד להשלים הספרים החם. ויוסף אמר לקרבה אל המלאכה הזאת
 שנת תשעים ואחד לפרש האלף הששי למנין, וישם יוסף אותה לחוק וידור
 נדר אם אבא באהל ביתי פרובינ"צא עד אם כליתי המלאכה הזאת. ויבא
 יוסף את הכסף בית ה' ויעש לו מכספו כלי כסף לשרת בקרש וכלים
 מכלים שונים. —

אמר אבן כספי, אחר אשר עד כה ברכני ה', ורב הכסף אחי לחבן בתורה
 וביתר ספרי המקרא ע"ר (העיוני) ההגיוני והעיוני, ומצאתי את לבני נאמן
 בדרכים החם לא שערום הראשונים, וגם מצאתי כמה ענינים סותרים לפי
 דעתי על פירושי הקודמים, ראיתי בלבי להכר כזה עשרים ספרים קצרים מאה
 לא יעלו כולם רק כמו עשרים ידות. ומכרו רעיוני אותי לעבר מנצח במלאכה
 הזאת ולעשות מהם כלי כסף עשרים לשרת בקרש בעבור הזכיר שם אבינו
 הראשון אשר לעבר נמכר יוסף בעשרים כסף. אשר"י ע"ב נוציא במספר כל
 כלי הכסף שעשינו לעבור את עבודת ה', וקבצתים כזה הם זכרון כולם איש
 על שמו וזכרון כוונתם איש על עבודתו. ע"ב קראתי הם' הזה קבוצת [כסף].
 וראיתי לספור אותם בבאן כסדר כמו שכתוב על כלי העבודה במספר יציאות
 ובמספר יציאות. ואלה שמותם: שירת כסף. אדני כסף. רתוקות
 כסף. שרשרות כסף. מצרף לכסף. כפורי כסף. מזרק כסף.
 מנורת כסף. עמודי כסף. גביע הכסף. משות כסף. מזמרות
 כסף. חצוצרות כסף. שלחן כסף. כפות כסף. גלילי כסף. קערות
 כסף. חגורת כסף. נקודות כסף. משביות כסף. —

אמר"י אחר אשר סדרנו הספרים ומפרנו אותם ראוי לנו שנודיע כוונת כל
 אחר מהם, וכאשר אמרנו זה הודענו שם המחבר ושם הספר וכוונת הספר.

(1) כ"י לחפיד. (2) כ"י אפר. (3) כן הוא כ"י ואולי חסר פה שמו סעממי.

ואו הם הרברים ההכרחיים לכל מחבר ספר שיודיע בראש ספרו כמו שאמרנו
רז"ל. ואולם תועלתם היא אחד כללי לכולם והוא התועלת המושג בחכמת
האחות ומפר המורה שגם הוא כמו שאמר רבינו משה מעיקר חכמת האחות
לפי שענינו לבאר דעת ספרי הנביאים כולם כפי המושכל וסודותיהם. ואחר
שספרינו לא כולם חולכים ע"ד ס' המורה עם ההעזר מספרי הטבע והאחות,
וגם בכלל ספרינו נבאר ספר המורה כולו, מן האר ענינם ותועלתם בכלל. אבל
אנחנו נתחיל לבאר הכוונה המיוחדת לספר ספר ובה נעזר.

הספר הראשון שירת כסף, הכוונה בו להודיע סוגים כוללים מקיפים רוב
סתרי התורה ולבאר מעמי המפורים שבאו כחורה שהם תחת מין המאמר
הגזר המיוחד בשם אמירה, ולכן אמר דוד צרופה אמרתך מאד הפך מה
שמעו בזה רבים אשר ייחסו כחורה סוגים ומותרות כמו שכתב המורה פרק
ג' מחלק שלישי, והעירנו שם על שנים שלשה דמיונים למען נקח מהם משל
לכל התורה ועיין שמה לדעת. ואנחנו השלמנו זה בספר הזה הראשון והן
זה לי עשרים שנה אחר שובי ממצרים החילותי בזאת המלאכה ועשיתי זה
הספר וקראתיו ספר הסוד ועתה קראתיו על שם יחסו שירת כסף.

אדני כסף הוא הספר השני. הכוונה בו לזכור דמיונים ומשלים רבים
מספרי המקרא וזלת התורה, והם נמשכים אל הבחינות שזכרתי בס' הראשון.
ועשיתי זה להרחיב בבאור שיוכנו הפשטים והסתרים מכל ספרי המקרא, כי
מזה הספר יוקח משל לכל מה שיצטרך אצל מי שירצה לדרוך במקרא הדרך
ההגיוני והעיוני ובכלל דרך השכל. ולכן זה לי עשרים שנה בניתי לי זה
הספר בשם משל ועתה קראתיו על שם יחסי אדני כסף.

דתוקות כסף. הספר הג' כוונתי ליסד בו פרקים כוללים לכל שרשי
לשון הקודש והרוב סותי לכל מה שהניחו המפרשים הקודמים.

שרשרות' כסף. הספר הר' כוונתי ליסד בו שרשים מכלל לשון הקודש
בדרך אחר ממה שעשה אבן גאני"ח ואבן קמוחי וכרוב סותרים לכוונותיהם.
והמצאתי שמה הערה לכל המלות שבאו במעשה בראשית ומעשה מרכבה אחת
באחת למצוא חשבון ואם בכלל לכל ספרי הקדש כפי כוונתם העצמית.

מצרף לכסף. הס' הזה כוונתי בו לפרש התורה כמו שעשה רש"י וא"ע
ז"ל אך בדרך אחרת, ולא בארתי בספר זה מה שראוי להחמנות עם סתרי
התורה. ובתחלה זה הספר בארתי כוונת ספר התורה וכוונת כל חלק ממנה
כי אין ראוי לכתוב כונת ספר ספר כמו שהניחו החכמים.

כפורי כסף. הספר הששי כוונתי בו לזכור כל הרברים אשר אני מותר
מפ" התורה ממה שהניחו החכמים א"ע וקצת מה שהניח המורה כבורם מונח

(4) נכ"י שרשה. והמוכן '6. עיין שמות כ"ט, כ"ג. ל"ט, ע"ו.

במקומן. ושם הבאתי ראיות על כל דבר ודבר מפני מה אני נוטה מרובכם מצד שלא אעמוד על דעתם.

מזרק בסף. הספר הו' כוונתי בו באור כל הנוגע למעשה בראשית מן התורה ומכל הנביאים.

מנורת בסף. הספר השמיני כוונתי בו לבאר באור כל הנוגע למעשה מרבבה מן התורה ומכל הנביאים.

עמודי בסף. הספר הטי' כוונתי בו באור מעמי הספורים וההגרות שהם אמר גוזר שבאו בתורה אחד לאחד אשר העירנו ע"ז המורה פרק ג' מג' ולא זכר מזה כ"א ד' וד' ואנחנו החלנו זה במירת בסף והשלמנו כולם כמו שהשלים הוא ז"ל מעמי המצות שהם אמר בלתי גוזר בזה הספר.

גביע בסף. הוא אשר ישתה ארוני בו ויכונה ג"כ אוצר ה'. כוונתי בו באור המופתים והנפלאות שבאו בתורה אל האבות וביתר ספרי הנביאים וביתר ספרי הקדש לנביאים ובאור ענינים רקים מן התורה והנביאים אין ראוי לפרש כוונתם לכל.

מטות בסף. הספר האחד עשה כוונתי בו באור שמונה נביאים ובראש פי' כל ספר מהם הודעתי כוונת הספר כמוחייב. —

מזמרות בסף. הספר הי"ב כוונתי בו פי' תהלים עם שכתבתי בראשו כוונת הספר וכוונת (כלל) חלק מחמשת חלקיו וכוונת מזמור מזמור ממאה וחמשים מזמורים שבו.

חצוצרות בסף. הספר הי"ג כוונתי בו שלשת ספרי שלמה המלך ע"ה הם משלי קהלת שיר השירים.

שולחן בסף. הוא ספר י"ד כוונתי בו פי' אויב בדרך נפלא עם שכתבתי שם כמה ענינים שזכר המורה שאני נוטה מהם למענות ראויות לפי דעתי.

כפות בסף. הספר הט"ו כוונתי בו פירוש רות ואיכה בדרך קצר מאד. גלילי בסף. הספר הי"ז כוונתי בו פי' מגלת אסתר בדרך קצר והעיקר לפרש איך לא היו האגרות האחרונות סותרות לראשונות אצל הבקאים בהגיון מה שלא שיער זה החכם א"ע כבודו מונח במקומו.

קערות בסף. הספר הי"ז כוונתי בו פי' דניאל.

חגורת בסף. הוא ספר י"ח כוונתי בו פירוש עזרא ודברי הימים.

נקודות בסף. הספר הי"ט כוונתי בו באור לספר המורה כמה שאין בו סוד.

משכיות בסף. הוא הספר העשרים כוונתי בו באור לספר המורה כמה שיש בו סוד.

אמר אבן כספי. הנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך שדה הספר הזה וזכרנו העשרים ספרים שהתחלנו לעשותם ונשלימם בעז"ה. ולמען יעמרו ימים

רבים בין עיני בני סדרהים ומיימחים בשמות כלי כסף. כי בנה בניתי להם
בית כסף בניו לתלפיות ארנים ועמורים, ואשים להם מטה ושלחן ומנורה וכלים
מכלים שונים ואעד להם ערי כסף מחנורות ורתוקות כסף והיו המים. וזה יהן
להם לב טוב לשמור כלי כסף אלה כמו שישמרו כלי הכסף הנמצאים אצלם
או באוני נשיהם בניהם ובנותיהם. איך שיהיה אני אעשה חלקי ופרעתי חקי
אך כי שלום ואמת יהיה בימי, והאלהים יכפר שגותי אמן, ערות ביהוסף
בשחק נאמן. — וירוע לכל בני הזמן כי לא בחרתי כוונתי תחת לשוני לשמון
בחכי ולא חפצתי עתה בהתגלות לבי, אך בהתחדש הסברות לא עת לחשות
ועת לעשות להוריעם לרבים מלאו דעים כמים לים מכסים, כאש מצרף
וכבורית מכבמים. ע"כ שלח להם לפניו יוסף את הספר הזה על דבר הכסף.
הגו פיוגים וידי להם לעבר נמכר יוסף, אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף
בהתודע יוסף.

תם ב"ל א'.

מכסף אל כסף הן קצף,
בספיך לא ידפך עד יאסף.
היהברך יום עברך אל קברך,
מה שברך אל שברך כי יקרך?

מלאכת שלמה.

כולל קצת דוגמאות מכמה כפרי החכם ר' יוסף אבן כספי ז"ל וקצת הערות אודותם מאת.

שלמה זלמן ווערבלונער.

שם החכם ר' יוסף אבן כספי בשלימות לפי הנמצא בהקדמת ספרו פרשת הכסף הוא ר' יוסף בן אבא מרי בן יוסף בן יעקב¹. וכספי הוא שם מקום מולדתו² וגם שם יחסו ומשפחתו³. — ואמנם בקצת מקומות מספריו האחרים נמצא קורא א"ע יוסף בן כספי בן סודי. כמו בראש מאמר החמישי מס' תרומת הכסף⁴ וכן בריש פירושו על ספר משלי⁵. גם בכרך כ"י מינבקן № 265 הכולל שבעה ושמונה מספריו כתוב בראש השער בה"ל: „המתבר ספרים שגרשמו למטה הוא הרב מ' יוסף בן כספי בן סודי." וכן בל' רומי כתוב שם בראש הדף בה"ל: Rabi Joseph ben Sodi Kaspi. — והנה הוא בעצמו מגיד לנו כי כספי הוא שם יחסו ומשפחתו, מה יגיד עליו רעו שם בן סודי פה?

תרומת הכסף. כתוב באגרות יש"ד (ח"ב צד 45) שהוא פ"ה ס' אפלטון על הממלכה. ולא ידעתי אם ככה מצא כתוב בספר קבוצת כסף כ"י ושונה הנוסח מאשר לפני בזה, או כתב מפי השמועה וכפי מה שמצא כתוב בספרי זולתו. ויען כי נמצא בידי הספר הזה בהעתק כ"י, לכן אציגה פה דברים אחרים מראשו ותוכו וסופו והיו לדוגמא לעיני הקורא ולדבין את דברי המחבר בספרו קבוצת כסף אשר לפנינו. (ועי' מ"ס להלן ע"ס נקודות הכסף) את ס' תרומת הכסף העתקתי בוין מספרי אוצר הקיר"ה (Nessel Cod. 33) ולפני זה № 31, כמותו כ"י הוא 44 בלאטט אין 4). וכתוב שם על הגליון בל' רומי שכתב אותו ר' יוסף אבן כספי בעד בנו והוא קצור ס' המדות לאריסטו. ונעתק לל' ערבי מאת אבן רשד המכונה אווראיש בשנת תקע"ב לחשבון הישמעלים. וזה התחלתו:

עמ"י. — ספר תרומת הכסף. — בני אם חכמת חכמת לך.

אמר יוסף אבן כספי. כי יש לכסף מוצא להוציא מספרי החכמים מאמרים נמרצים וישירוך בני אל האמת, על כן צור ילדך הוליד אגלי טל משרות עוז מס' המדות לאריסטו וס' ההנהגה לאפלטון. וילקט יוסף מהם מאמרים היותר הברחיים למען יהיה זה קצור מונח חמיד בין עיניך עם מוסרי החכמים אשר קצרתו לך ג"כ והגית בו יומם ולילה. והנה בא הלום מיורק"א אחד מן המחברים המוכים מפרפנאי"ן שמו אמיוס שלמו ויקרא לו תרומת הכסף והנאני מאד. וזה החלי בכונתי. — פרק א' וכו'.

המאמר החמישי. אמר יוסף אבן כספי בן סודי אביך. כבר הקדמתי לך בני בחללת זה הקונדרס כי לא כוונתי לעשות לך פירוש מזה הספר ולא כוונתי לקבץ בקונדרס הזה כל הטוב וכו'.

(כמוסו) — והיה השלמת באור אלו המאמרים כיום החמישי מן השבוע

1) והחכם ד"ר ליליענשטאל טעח על כ' דורות. עיין Zeitung des Judenthums
2) עיין פרשת הכסף להלן. 3) עיין קבוצת כסף
4) עיין נחמק. 5) עיין חצוצרות כסף להלן.

הרביעי מחדש דוקער"ה שנת תקע"ב לחשבון הישמעאלים והשבת לא רב על זה. אני יוסף השלמתי זה הקצור בחדש כסליו שנת צ' לפרש האלף הששי ליצירה פה העיר טרשק"ן וצרפתי לזה ספר ההגה לאלפסון והוא יסודר אחר זה. —

אני קדשקש קלונימוס כתבתי זה הס' לחכם הכולל המוסמך בחכמות אחר מפרשי המלך כוסיס דוד בר מאישטרו יעקב קלונימוס והיתה השלמותו יום ד' לחדש תמוז שנת חמשת אפים ומאתים ושלשים ושנים וסימנו כך יבר"ך ישראל. השם לרוב רחמיו וגיביהו למעלה והשם יזכהו להגות בו הוא זורעו זרע זרעו עד סוף כל הדורות וכן יה"ר אמן. ההוראה לנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירכה אמן אמן אמן חזק ונתחזק הסופר לא יוזק ב"ל א"ו.

פרשת הכסף, כ"י מינבקן (Cod 61, 114 בלאטט אין 2). לא הספיק הזמן בידי להעתיקו עד כה. ולכן לא יכולתי להעתיק פה רק איזה שורות מקוטעות מן ההקדמה לדוגמא.

בשם ה' אלהי ישראל אכתוב הפי' של חבור החכם הכולל אברם עזרא זלה"ה. בואת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וכו'. — ואני יוסף בן שבע עשרה שנה בעד החלון התשווקה וכו'. — ואף כל זאת הביאתני תשווקתי והביאתני כספי להביש תוך הס' הנכבד שחיבר החכם הגדול הפילוסוף אברהם המכונה אבן עזרא בפירוש תורתנו הקדושה והצרופה וכו'. — לאחר שנתיישרה רעתי לעצתי שנשתי ואזרתי חלצי אני יוסף הנכבד בן אבא מרי בן יוסף בן יעקב מכספי המקום לבאר את דברי החכם הזה המכונה אבן עזרא כפי יכולתי וכו'. —

כסף סיגים, מזכירו גם בפירושו לאיכה בפ' מצרים נתנו יד ולא נודע לי אם ישנו ערך במציאות ואיזו? —

כלי כסף, עיינינו הרואות בזה כי איננו ספר בפ"ע כאשר חשב בעל שפתי ישנים. ואמנם אף הוא לא אמר רק בלשון "בך מצאתי" (ע"ס 21 א).

טירת כסף וכו', דלא כבע"ס אגרות יש"ר שחשב וחלק אותו וס' הסוד לשנים. (עיין ע"ס ח"ב ל' 61).

מצרף לכסף וכו', כפורי כסף וכו'. ובאגרות יש"ר בפנים אחרים. (ס' ל' 44).

מנורת כסף, (ונרשימה ליליענטהאל מסורת כסמ"ך נטעות). נמצא אתי בהעתק מכ"י מינבקן (Cod. 265, 40 בלאטט אין 4). וזה התחלתי:

אמר יוסף אבן כספי. פְּנִיָּתִי בֹוה לַעֲשׂוֹת בְּאוּרִים מִוה לַמַּעֲשֶׂה מִרְכַּבָּה וקראתיו מנורת כסף, ונחלק ספרנו זה לארבעה מאמרים רמיון ארבעה סוסים שהיא מרכבה שלמה וכו'.

עמורי כסף, הוא באור לספר המורה בנודע, ופליאה דעת ממני כי לפי דברי המחבר הוא כעין ח"ב לס' טירת כסף? — הספר הזה הוא ראשית בכורי פרי העתקותי עורני בלייפציג כי שם נמצא באוצר ספרי זקני העיר (Cod. 40, 38 בלאטט אין 2). והכ"י דשם ממושמש ומוטעה מאד מאד, לכן לא נשאתי לשוא נפשי להוציאו לאור ע"פ הכ"י ההוא. ונתתי לבני להרחיק נדוד עד בואי אל המקום הזה ופה עלתם בידי לחזק פרקי ולסכתם

פרוציון. — הכ"י דפה הוא (Cod. 264, 73 בלאטט אין 4). — וזה דברי הקדמות (7):

אמר יוסף אבן כספי. לי הכסף אשא נפשי לעמוד על הבנת המקרא על דרך ההגיון והפילוסופיא. ובעבור כי ספרינו בחכמות גנבוס נכרים באו שערינו ויחסום להם וכי הוא לברו ס' המורה מיוחס ליהודים מחכמת אהות, שמתו עיני ולכי עליו וחברתי בפירושו הס' הזה. והנה למען חזכור אתן לך סימנים בזה הס'. דע כי כלל פרקיו קע"ז סימן להם ג"ן עד"ן. ודע כי בונתי בזה הס' לבאר ענינים מס' המורה ממה שזכר ז"ל שאין בו הפלגת הסתר ואך הכל ענינים זכים שכליים וקראו זה הס' עמודי כסף. וכאשר יבוא לדינינו דבר מדבריו ז"ל שיש בו הפלגת הסתר אנחנו נניח כאורו בכאן וניער לו במקומו בס' הנקרא אוצר ה' ושמו משכיות כסף. ואם יאשימני אדם על היותי מפרש דבר מן הספר והוא ז"ל השביענו על מניעתו זה, הנה כבר נתצלנו ע"ז בס' הנקרא מגורת כסף יעויין שמה. ואיך שיהיה הנה אנכי משליך אח נפשי מנגד להועיל ולברך כל מעיין והבאתי עלי קללה ומה לך עלי קללתך ואתה קח נא ברכתי. ועל כל פנים אני עושה זה לבני בכורי היושב בברצלונה שמו אבא מרי ירחמנהו עושהו, ואם ימות שומר הורה אשרהו. ואתחיל כמה שאבסוף בעזרת הא': ע"כ מכ"י לייפלינג. — ובכ"י מינכען כסופו כסוז כזה"ל: השלמתיו אני הכותב לוי בר אברהם ג"ע בשנת מאה ועשרים ושלושה בחדש המזו בחמשה עשר בו השם יזכנו להגות בו ולהבין מצפוניו ומסתוריו אמן אמן סלה.

גביע כסף, כ"י מינכען (Cod. 265, 3 בלאטט אין 4). ונראה כי חסר הוא ולא ירעתי כמה. ועכ"ז לא משכתי ידי ממנו והעתיקו. — וזה דבריו בתחלתו:

אמר יוסף אבן כספי. אחר ההודאה לא ית' אשר נתן חכמה אל הרב רבי משה נר אלהים נר ישראל אשר באורו נראה אור. ואתחיל ואומר הכונה בס' הזה לכתוב כל מה שנוכל מסתרי התורה שלא ראינו לכתוב בס' מצרף כסף ומירת כסף ומזרק כסף ומגורת כסף. וקראתי ס' זה יורה דעה דמיון אל שם מורה התורה כי זה פירושו מכונה על שמי גביע הכסף הוא אשר ישחה אדוני בו. ואתחיל במכוון ב"ה.

מזמרות כסף וכו', ובאגרות יש"ר פי' על איוב בטעות.

שלחן כסף, המחבר מגיד לנו בהחלט שכיון בו פי' איוב וכו'. ובאגרת יש"ר נזמה מזה ומביא גם קצת שורות מהתחלות הספר. ואמנם פי' ס' איוב נמצא פה בכ"י מינכען (Cod. 265, 37 בלאטט אין 4) וגם הוא אתי בכתיבום. אפס כי לא נקרא עליו השם הזה בכ"י דפה. והוא לך הקורא קצת שורות ממנו בראשו ותוכו וסופו לדוגמא: (החמלה)

פירוש איוב. אמר יוסף אבן כספי, אחר ההודאה לאל אתנצל תחלה על

(7) יען כי קלה כחצים שאלה לי הנעמתיק עודם בדרך זכיהוס גם הקדמת הספר הזה מכ"י מינכען וזולתם, ע"כ הלגתי כזה ההקדמה לכתוב בכ"י דפה. —

דמביא לבית הרפוס.

שענותי לפירושי הקודמים לפני כמו שהתנצלתי על כמו זה ביהר ספרי, רצוני
 ס' הסוד וס' המצרף. והוא כי אין בונתי רק להראות לעמים חסרוני כי אין
 אני מבין דבריהם. ואחרי זאת אומר כי השלם רבינו משה ז"ל יסד פרק ו'
 מהחלק שלישי ממורה הלוקה דעות בנ"א וזכר דעת אריסטו ודעת האשערי"ה
 ודעת המעחול"ה ודעת תורתנו וכו' וכו'. — (בסמוך) — קצור פירוש איוב. אמר
 יוסף אבן כספי. ראיתי את אדוני משה הרב המורה ז"ל יושב על כסא רם
 בפ"י זה הס', ובעבור שזה הס' נכבד מאד וכו' וכו'. — (בסוף הספר) — האלים
 יכנו לראות מטובות העולם הוזה משלום הגוף וזמן העושר והקנינים ויתר
 הדברים הנכונים מה שיספיק לנו ולבנינו ובנותינו בין נגידים גדולי היתם
 יחידים בממון עשירים מסתפקים ובמעלות שומרי דת וחקים ודברים עתיקים
 ער שנוכח אנחנו וזרעינו אחר מותנו לפטובות העולם הבא ונכנס במחיצתן
 של צדיקים. אמן אמן, תם. —

אנה דוד חלאיו תודוד בנאת מאיסטרי שלמה הפירא לפטא
 נ"ע מוקיר אן ביעת פי' משלי ואיוב לבן כספי עלא ידאד
 לאל ר' משה אל אוכחל לר' וידאל לאפיל אבן כספי יצ"ו.
 שולד ופרד וקבצת חקו וכאן דלף כ"ז סיון שקב"ג ליצירה. —

כפות כסף, כ"י מינבען (Cod. 265, על רוח 3 ועל איכה 9 בלאטט אין 4).
 ורבו השנויים בין פי' מגלת איכה הגרפס באגרות יש"ר (ח"ב 45 — 61) ובין כ"י
 זה. — (סתתלה)

כפות כסף הכולל שתי מגלות כף אחת מגלת רוח וכף אחת מגלת איכה.
 הכף האחת מגלת רוח. — אמר יוסף אבן כספי ראיתי את הארץ והנה תהו
 ויושביה כמו כן ימותון ולא ישאר מן העולם השפל [רק] החלק השכלי אשר
 עליו לבר אמר שלמה והרוח תשוב א' האלהים אשר נתנה וכו' וכו'. — ויהי
 בימי שפוט השופטים, נכון וראוי היה מאד ליחד ספר לכחוב יחס דוד שהוא
 ראש כתר המלכות שהיה אשר עליו נבא יעקב גור אריה יהודה וכו' וכו'. —
 אם יגאלך טוב יגאל, לא היה שם הגואל טוב והעד בעלי המסורת גם יאמר
 עוד עליו פלוני אלמוני. אבל אם הוא יגאלך טוב שיגאל וכו' וכו'. —

גלילי כסף, כ"י מינבען (Cod. 265, 4 בלאטט אין 4). — (סתתלה)

פי' קצת מגלת אסחד. — גלילי כסף. אמר יוסף בן כספי רוח א' עשתני
 ורוח ה' נשאתני פה העיר הגדולה מירק"א שנת צ"א לפרט האלף הששי
 ואשב פה ששה הרשים שמה בחברת הרופא הבהן דון אלעזר בן אדרוש
 ומתעלם באהבים עם רבים נכבדים מתושבי העיר יהי ה' עמם וכו' וכו'. —
 אמר המחבר הנה המגלה הזאת פירשו מאמריה רבים לפני ואין בונתינו
 להעתיק דברי זולתי כי אין מנהגי לחבר ס' דה על אחת משתי תכליות, אם
 לסחור פי' הקודמים אם לחדש ענינים לא זכרום כלל וכו' וכו'. —
 קערוח כסף וכו'. חגורת כסף וכו'. ובאגרות יש"ר בפנים אחרים ע"ש.

נקודות כסף וכו'. באגרות יש"ר כתוב שהוא על ברכות וקלות שבחורה. ולפי הנראה גם דבריו לקוחים מם' קבוצת כסף להמחבר אבל שונה הנוסח מאשר לפנינו בכמה מקומות. ואם אמנם כי היה לי למשוך ידיו ולבלום' פי פדבר דבר בזה ומה גם להתייב כמכריע ביניהם מדעתי מך ערכי כי חלל אני; אפס אחרי אשר במקום א' גם לב החכם יש"ר לא נכון עמו להחליט דברו ומביא שתי דעות שונות על ס' א', כי זה יכתוב ידו: „מגורת כסף קבלה על מעשה מרכבה, כך כתב החכם די רוסי במקום אחד. אבל במקום אחר כתב שהוא כולל פי' על עזרא ודברי הימים. עיני הרואות שלא היה ספר קבוצת כסף לפניו ורק החכם די רוסי מדבר מתוך גרונו ובעקבותיו יצא ללמד לנו דעה כאלה. לכן הרהבתי בנפשו עוז לצאת לישע הכ"י שלפני אף אם אין בפי דבר כ"א חצי דבר לעזרתה לו, והוא: הנה שלשה ספרים שונים נפתחים לפני בכ"י מינעקן שלשתם באורי ס' המורה להרמב"ם ושלשתם להחכם ר' יוסף אבן בספי ז"ל. והם א' בכרך № 263 ואחד בכרך № 264 הוא ס' עמודי כסף, ואחד בכרך № 265 הוא ס' משכיות כסף. והנה השנים האחרונים נודעים לנו בשמם וגם נקרא שם בעליהם עליהם. ואולם הראשון אשר בכרך № 263 לא נקרא בשם וגם בעליו אין עמו כרוב ספרי החכם הנ"ל, וגם בסופו נראה מסר ובלתי נשלם ואיננו מגיע רק עד פ"ג מח"ב. ואך ברשימות ספרי האוצר הוא סיחם לאבן כספי. ואם נאבה לשמוע אל דברי הרשימות האלה המאמין לא יחיש אם נאמר בהחלט שהוא ס' נקודות כסף ועולה בקנה אחד עם כ"י זה אשר לפני.

משכיות כסף, כ"י מינעקן (Cod. 265, 31 בלאטט אין 4). ורושמי ספריו אשר לא ראו את דברי המחבר עליו באמרו „אוצר נחמד יכונה אוצר ה' ושמו משכיות כסף" הלקו אותו לשנים ושלושה ספרים בטעות. — וכה יתחיל:

אמר יוסף אבן כספי, אוצר נחמד ושמן בנוה חכם ולא יועילו אוצרות רשע, ע"כ שמתני פני לעשות אוצר מכסף סודות ספר המורה הנכבד שהם סודות חכמה באלהות, לכן קראתיו אוצר ה' ועל שמי משכיות כסף. והנני מתחיל בזה הנכסף בעזרת האל. — פתיחה וכו' וכו'. — (נסופו) — הם באור המורה השלמתו אני לעצמי ולזרעי ולא לאחר זה זכרי וזה שמי לאיון דק"ב יצ"ו המכונה לוי בנו אברהם לוניל בחדש מרחשוון בעשרים וששה בו שנת עשרים וארבעה. המקום יזכני להנות בו ולרעת סודותיו ולהכין מצפוניו ולבוא עד חכונתו ולחקור יסודתו, אמן אמן סלה.

חצוצרות כסף, כ"י מינעקן (Cod. 265, 37 בלאטט אין 4), כולל פי' על ספר משלי ולא נקרא עליו השם הזה בכ"י, אבל לפי דברי המחבר בספר קבוצת כסף שלפנינו זה שמו. ולדוגמא אציגה פה איזה שורות. — (הסתלקו):

משלי שלמה, אמר יוסף הכספי בן סודי, זה הספר הוא כספרי מוסרי הפילוסופים, ואין בו לפי דעתי חדות וסודות לא באשת איש ולא בוולת זה הרק הכל כפשוטו וכנגלה מעינינו. ואמנם הניחו זה הס' וקריאת שמו משלי, כי רוב ענינו שם אחד שבו רמזין ומשל לענינים רבים כמו שירוש' בדברי הפילוסופים לומר המשל הזה וכו'. — משלי שלמה בן דוד וכו'. בזה אמר שם הס' ושם מחברו, ואחר אמר כונת הספר ותועלתו. מוסר השכל, סמוך מוסר א' השכל כי נמצא מוסר אוילים, ואמנם בכל מקום שהוא בסתם פירושו על הראוי והאמת, וכן הוא כל שם נאמר בסתם ובמוחלט כאמרנו ע"ד משל מופת בסתם. והנה שם ההשכל מבואר ענינו כס' המדות וכו'. — (נסופו) — וכתב זה יוסף עיר טרשקון עיר מגוריו חרש שבט שנת תשעים לפרט האלף הששי למנין. —

עוד נמצא בכרך כ"י מינעקן הזה (Cod. 265, 7 בלאטט אין 4) ס' המוסר ששלח

החכם הא"י ר' יוסף אבן כספי ז"ל לבחור ר' שלמה בנו לארץ בלגסיה. — והגני מציון
שה קצת ממנו לדוגמא. — (התחלה)

אמר יוסף אבן כספי ז"ל כל ימי יגעתי בין החכמים ומנוחה לא מצאתי. זה
לי עשרים שנה גליתי למקום תורה לפי הנשמע שכנתי באחרית ים ירדתי
מצרים בית מדרשו של הרב הגדול המורה ז"ל השלם ומצאתי שם זרעו ורעו
קדש דור רביעי ובניהם [דור] חמישי כולם צדיקים אבל לא היו מתעסקים
בחכמות וגם בכל התורה לא היו שם חכמים, וקראתי על עצמי הוי היוודים
מצרים לעזרה ואשוב א' ארצי בבשת פנים. וכל זמן עמדתי כהלכה ובחזרה
היו ח' חדשים וכו'. — ואולי יועיל זה. המוסר להבין ולהורות לרבים מושבי
הארץ ולבן קראתי יורה דעה, ובה' אעזר. —

פרק י"ד. אודיעך בני דבר אמת בכחורתי למדתי מן התלמוד חלק גדול,
בעונותי לא עלה בידי יריעת הפסקים כולם והיום זקנתי ושכתי ואצטרך כמה
פעמים לשאול מהרבנים ואם הם צעירים ממני לימים. ולמה אבוש מזה האוכל
להיות בקי בכל המלאכות? הנה אצטרך אל סם הזהב עד"מ אך א' צורפי הזהב
והאומנים ולא אבוש כי לכל איש ואיש יפה אומנתו בעיניו. ויהי היום זכחתי
את זכתי צאן ובקר וחרנגלות מפותמות וברבורים אבוסים, אף ערכתי שולחני
קראתי למאהבי לאכול ולשתות וכו'. זבח משפחה היה לי והלכה השפחה
הארורה והכניסה הכף חולבת לתוך היורה ונעלמה ממני הלכה אם בכלה
משערין או במת תפוג מיניה. ואך מר בחמת רוחי רעבוצמא לאחר מהרבנים
הנכבדים שבעם והיה מיסב על שולחני עם אשהו וכניו אוכלים ושותים וין.
ואוחיל לו על פתח ביתו עד גשו צללי ערב כמעט לא נותרה בי נשמה.
והאביונים הקרואים כן היו יושבים ומצפים אלי, ואניד איהם כל המאורע כי
לא אבוש לאמר אינני בקי בהלכה זאת או בואת המלאכה אבל אני בקי
במלאכה אחרת. ולמה נלא? ישוה פסק או הוראה מיריעת הכורא או אחרותו
כף חולבת הקמנה? — (צסופו) — נשלם ספר המוסר הנקרא יורה דעה,
זהלה לאל יתברך נוטה שמים כיריעה.

הא לך ירידי זכו מהר"א בן יעקב קצת דוגמאות מספרי החכם ר"י אבן כספי אשר
מצאתי להעתיק עד כה ולאספם לי. גם מעט אומר ומעט דברים על קצתם לפי קצר דעתי.
אליך אשא נפשי לערוך ולהבין אותם לדפוס על סדרם כראוי וזכיר ה' הטובה עליך. ואם
דרב החכם ר"י אבן כספי לא בוש לאמר אינני בקי במלאכה זו כ"א באחרת, למה זה אבוש
להגיד כי אנכי רק זו מלאכתי להעתיק דברים ככתבן מכ"י ולהסיע ולהביא לחרשים ולבונים
עושי במלאכה להוציא כלי למעשהו, ולא איש דברים אנכי בכתב וספר כפי מה שנדרש
לזה? — ואני אל ה' אקרא להושיעני להוציא מחשבתי מכה א' הפועל וזכות הרב המחבר
יעמוד לי להוציא לאור ספריו היקרים הגנוזים בכ"י באוצרות ספר ומטמוני מסתרים להפיק
יצון מדרושי חכמה ותושיה.

הכ"ד הכותב שלמה זלמן ווערבלונער

שפת חכמים

באור מלות פרסיות וערביות הנמצאות בתלמודים והרגומים ומדרשיב.

אמר המחבר אהרן יעללינעק: שתי שנים חלפו ועברו מעת החלתי לבאר ולפרש מלות פרסיות וערביות המפורזות בדברי חז"ל, לקטי ובארתי אותן אחת אחת ואמרתי ל לבי על משמרתו אעמדה עד אשר יבוא העת להפיץ הבאור במחנה העברים. ועתה קם ידירי החכם מרר"א בן יעקב איש אודב חכמה וחפצו להגדילה ולהאדירה, ומלא את ידי לדיבא את מלאכתי על מכבש הדפוס ועשיתי כתאות נפשו ועברתי בין בתרי הערוך לרבינו נתן והגיתי בו יוסם ולילה למען כלות ספרי שפת חכמים ואחלי שיכון לעד. ועתה אעירך קורא נחמד על דבר אחד טרם בואך אל פנים הספר. אך בראשונה אשא שמות האנשים על שפתי אשר קרבו ל המלאכה ועשו חיל לפרש קצת מלות פרסיות וערביות. וזה שמות החכמים: א) רבינו האיי גאון ובעל הערוך מביא פרושיו; ב) רבינו חננאל, רבו של ר' עובדיה ברטנורה בפ' על המשנה; ו) ר' מנחם די לונזאנו בספרו מעריך; ז) ר' בנימין מוספיא בעל מוסף הערוך; ח) החכם ר' משה לנדא בהערותיו על הערוך; ט) הרב מרש"ל ראפפורט בתולדות ר' נתן; י) החכם ריגיוו בבכורי העתים תקפ"ז; יא) ידידי החכם פירשט בספרו תלמוד לשון ארמי; יב) החכם לעוויא ברעסלויא פרש מלת נחשירכן במכתב עתי של הח' גיוגער ח' ה'; יג) החכם ר' מיכאל זקש באר מלת מצדקא בספרו על פיוטי הספרדים; יד) ידידי החכם שטיינשניידער במחברתו על לשונות נכריות בספרי העברים. טז) ויתר שאה על כלם לאחד מחכמי הנוצרים ושמו רעלאנד * אף אם לא הגיע תמיד אל המטרה ושגה כמה פעמים בהבנת התלמוד, וכל זה לא פרשו יותר ממאה וחמש עשרה מלות ואני הצעיר אספתי לאגודה אחת יותר משלש מאות, ובכמה מלות בחרתי דרך לעצמי ולא טמנתי ידי בצלחת כמו שתראה בפנים הספר, ואם תשים מחברתי מערכה מול מערכה עם מה שכתבו החכמים לפני תראה כי לא לריק יבעתי, וכל זה איננו שוה לי כי יש עוד כמה מלות אשר נבעו ממקור נכרי ולא יכולתי לבארן. ודע כי עלו קמשונים על פירושי ר' האיי גאון ור' חננאל ור' נתן כי השיחתו המדפיסים המלות ועברו והפכו האותיות באופן שיגיעתי רבה מאד להשיב תמונת המלות על מכוון הראשון וגם מדפיסי התלמוד עזבו הדרך הישרה. ונקדתי המלות הנכריות למען ילמדו דורשי התורה לקרוא המלות כמשפטן ובהנתי בכור הבחינה מה שכתבו החכמים לפני ואם שגיתי היה לי למורה כי אינני מהגדולים בארץ ורק חכמים בעיניהם יחשבו כי נקיים מכל שגיאות המה.

לפס"א ב' דר"ח אלול תר"ו לפ"ק.

* בקהל עם אחן חודה לידידי החכם דוקטור בעער כדרזען אשר שלח לי הפי' של החכם הנ"ל איזה שנועות לפני כלוח מעשי ידי. וגם סס מורי החכם הפרופסור פלוישער זכור לטוב.

אות א

א ארא (גילס דף ל"ב ל"ו, עירוצין ל"ד) סרר, מערכה. כמו אראא דליבני
לבנים סדודים אחד על גבי חבירו כמו שפי' בעל הערוך, אמנם
בתלמוד שלנו הגירסא אורא וזה יוחר נכון. כי ארא לא נמצא בל' פרסי
ומלת אורא מקורה בל' יוני *αἴο*. ולפי' ארא היא מלת *αἴο* על
משקל סורי ר"ל אאר.

א אברז כמו שכתוב בערך, ובנוסחאות שלנו אברז (מנחם ע"ג) וענינו בל'
פרסי אברזא כל מה שנוחנן לתוך התבשיל כמו תכלין וירקות ואינו
לי' ישמעאל.

א אביסנא (סנה קנ"ח) לרעה החכם רעלאנר הוא לי' ערבי או פרסי כי ון
בב' לשונות הללו ענינו משקל וגוסף אלף בתחלתו.

א אברוארי (סנה י"ח) לרעת הערוך הוא לי' פרסי וענינו חומת העיר. וצ"ל
אברוארי ברל"ח כי דנאר בל' פרסי חומת. ואולי צ"ל
אברשהרי כי ש"הר בל' פרסי עיר ומלת אבר הוא מלת היחס.

א אברונגי (עירוצין ל"ט) פי' רב האי גאון בל' פרסי שלוחים. ויפה הגיה
החכם רעלאנר שצ"ל אברונגי כי פְרָנְק בל' פרסי שלח.

א אברווי (סנה מ"ד), מן פעל ערבי אבר וענינו שמור פירות.

א אברורי (צ"ב כ"ד) מורכב מן אב פתרונו מים ומן אורן פתרונו הביא
או מן ברך פי' נשא, וענינו תחת מים. ודלא כרעלאנר

שפטר אותו מענין משקל כמו באר בל' פרסי, אכן הגירסא הנכונה היא
אבראר, כי באר מן פעל ראשון ענינו החזיק (מים).
אברז עיין מה שכתבתי בערך אברז.

א אברזין תרגום מפז רב (סגלס י"ט) היא לי' ערבי או פרסי אברין
ופתרונה זהב טהור. כמו *αβρυσον* בל' יון.

א אברזין (צ"ק ס"ג) מכסה של סוס. לפי' החכם רעלאנר נגזרה מן פְרָנְה
שענינה בל' פרסי בגר.
אברנים (פסחים מ"ח), מורכב מן אבר שענינו צלי או נשרף ומן נים
שענינו חצי. ודלא כרעלאנר באמרו שצ"ל נאבארנים כמו
פא פוריאן פי' איננו מבושיל.

אברושך (נכרות ל) פי' קמחא ורובשא ומשחא. וכתב החכם רעלאנד
שהוא לי' פרסי כי אֶבְרָאז ענינו כמ"ש לעיל בערך אבזר. ולא
נראה בעיני כי מלת אברושך בתמונה אחרת. ונ"ל כי נגודה מן אברושי
(סס לע) פי' זוחים שמנים.

אגמא (מסדרין ל"ח). כתב החכם רעלאנד שהוא כמו עגם בל' ערבי
שענינו עלג או נברי ונקראו הפרסים בשם זה. ואין דעתי נוטה
לזה כי אגמא שם מקום.

אגם (כללס כ"ג) מין פרי ובל' ערבי אַגַּץ וכן כתב בעל הערוך ובלשון
ישמעאל אגץ.

אהן (פסחים נג) כמו אֶהָאן בל' ערבי קְנָה דקלים.
אהוריירי (שנה ק"ג) שומר ארוות הסוסים. וכתב החכם רעלאנד כי אָכּוּר
בל' פרסי ענינו ארוות סוסים. ולו נראה שצ"ל אהוררי כי בָּר
או בַּר הברה נוספת בסוף המלה וענינה מלה היחס על או נושא.

אוזא (בכורות ח) בל' ערבי אֶזְא אוּז.
אול בל' ערבי אֶלּ ופתרונו ראשון.

אונכרי (מוכס ל) פי' הערוך בל' פרסי עושי מלאכת הנשיא. ודע כי אֶזְאן
בל' פרסי ענינו שררה או משרה. כמו שהעלה גם החכם רעלאנד
והברת קָר מן פעל קָרָן, פי' עשה או פעל.

אוס (מסרות קכ"ד) לפ"ד הוא לי' ערבי אֶס וענינו נותר.
אוריא (קלושין י"ג) כתב הערוך פי' בל' פרסי צר המערב.
אזמרגרי (ריש ויקרא רכט) הוא לי' יוני ולא פרסי ברעת החכם רעלאנד.

אחמר (מרגוס סיר סעירים) אדום ואדום והוא לי' ערבי אַחְמַר.
אטורנגא (מכונות ס"ח) אולי צ"ל אסר הנגא, ועיין ערך פרהנג.
אטרג (מרגוס כספוס צעלי סיער) מין חפות, ובל' ערבי אַתְרַג.

איגה (פסחים קי"ח) אַגַּאר בל' ערבי גַּג ומורגל בסוריא.
איר (ע"ז צ') לי' ערבי עִיר חג.

אינגד (גיטין ל"ח) צ"ל אנרג כמו שכתבתי בציון החדש כי אַנְדַק בל'
פרסי מעט. ולזה כיון ג"כ החכם רעלאנד.

אכטא (ע"ז ל"ד) לפ"ד הגי' הנכונה אכטא בכי"ת ועיין ערך אברוררי.
אכנגרי (מ"ק י"ג). פי' בתשובות הגאונים אכונגה הוא הממונה על שולחן
המלך, ששלחן בל' פרסי אכון ומלך הוא גארה. ויפה כיון
החכם רעלאנד באמרו כי כֶּזְאן בל' פרסי שולחן וגה היא הברת נר. ואולי
לפי פי' הגאונים צ"ל אכונשאה כמו כֶּזְאן שאת והא כמו על, או לפי
ס"א שגודסים אברנגרי יהיה הגי' הנכונה אברכוואן אַכְר כֶּזְאן היינו על
השולחן, ממונה על השולחן.

אכספחיאם מין דג טהור (חולין ס"ו) כתב החכם רעלאנר שהוא מלת
ξίφιας הנגזרת מן סיף שהוא חרב בלי ערבי ופרסי,

הפרסיים קוראים את הרג הזה שמשיר מאהי (Schwertfisch).

אכסר (מעשר שני ס"ט) ו"א הפסד, ובלו ישמעאל קורין להפסד כסאר"ה

מן פעל קסר.

אוכף (שנה כ"ג) אַפּאף בלי ערבי בר של סוס וחמור.

אכרוע (ירוסלמי פ"ח למעשרות) כתב הערוך פי' בלי ישמעאל כרוע מין

עשב, ואני אומר שהוא מְכַרְעָה וצ"ל מכרוע.

אלוא (גיטין ס"ט) מין עשב מר והוא לי פרסי, ועיין מ"ש החכם ר' משה

לאנדא בערך אלוא.

אלותא (ביבס ל"ג). עיין אלוא לפני זה.

אמגושא (שנה ע"ה) מגום בלי ערבי ופרסי.

אמרכל (פסחים כ"ו). לפ"ד החכם רעלאנר הוא לי פרסי אַמיר פְּלִיר פי'

ראש המפתח. ואולי כל הוא קל מן קאל בלי ערבי אמר.

אנגריא לי פרסי הוא ולא לי יון, כמו"ש החכם געזעניוס באוצר שרשים

במלת אגרת. אַנְגְרִירֶן בלי פרסי כתב. אַנְגְרֶה מכתב,

והחי הוראתו עבודה שצוה המלך או כתב לעשותה.

אנדיסקי (ב"ב כ"ה) בינוני פועל מלת אַנְדֶאבֶּן הוא אַנְדֶאנָה ואם

נוסף עליו יו"ד יהיה אַנְדֶאזְקִי. ועיין בסמוך.

אנדכתרי (גיטין ס). אולי נגזר מלי פרסי כי פעל אַנְדֶאבֶּן הוראתו

השליך.

אסד (ברכות פ"ט), בלי ערבי מְסַד כסת.

אספרוהי (כחובות ג'). אולי צ"ל אספאוהי מן ספאה בלי פרסי חיל, או

מן ספאריֶן שפחרונה הפקיד.

אספרי (מ"ס ס"ב). רב האי גאון גורם אצפרי ופי' חתיכות כסף. ודע כי

צפר בלשון ערבי זהב.

אספרון (ב"ר פ' ז'). פי' הערוך לבן בלי יון אספרון. ואולי מקורו בלי

ערבי ופרסי כמו שהעיר החכם רעלאנר כי אצפר הוא ירקון.

אסקונדרי (קדושין כ"ח). אולי צ"ל אסנקדרי כי סַנְק בלי פרסי אבן

והכרת דר ככר פירשתיה.

אסחהר (מגוס מ"ב ל"ח כ"ו). ספארה בלי פרסי כוכב, מול, הצלחה.

כמו אסתר.

אפון (כלאים כ"ט). לפ"ד החכם רעלאנר אולי הוא לי ערבי בן מין קמניות.

אפונדה (ברכות כ"ו). דעת החכם רעלאנר שהוא לי פרסי בְּנֶד פי'

חגורה. ואני אומר שהוא לי רומי.

אפנתא (נרמח מ"ה). עיין ערך אפנדה לפני זה.
אפץ (שנח ק"ד). עפץ בל' ערבי כמ"ש בעל הערוך.
אפרהנג עיין ערך פרהנג.

אפרוח עיין ערך פרגיות.
אפרייא (נ"מ קי"ח). פי' בעל הערוך חוזק בל' פרסי. ואולי צ"ל אפרהיא
כי פרהי בל' פרסי ענינו כבוד וגדולה.
אפרסק (ללאיס כ"ז). פֶרְסֶק בל' פרסי.
אצווא (פסמיס כ"ו). יפה הגיה החכם רעלאנר אצנא כמו אֶשְׁנָה בל'
פרסי. ואולי היה החמונה אגנה.

אקרפשא (מ"ק י). החכם רעלאנר גזר המלה הזאת מן אָקוֹר בל' שמימין
לחובו התבואה לפני הסוס כמו שפי' רש"י. ועיין מה שכתבתי
בערך קרפשא.

ארנס (שנח ל"ח). בל' ערבי עֶרְנָאס. ואם שכתב בעל הערוך וקורין האחת
מהן בל' ישמעאל ערנאסה כיון אל מלת עֶרְנָאסָה כי בחוספת
הה"א הוראתו ארנס אחת.

אשכף (פסמיס קי"ז). הוא בל' ספק ל' פרסי וחמצא המלה הזאת גם בל'
סלאוואניא שוועץ. ודע כי בל' סלאוואניא נמצאות כמה מלות
פרסיות. ובלשון סוריא אשכפא סנרלר.

אשמראי שם מלאך מן אֶסְמוֹרֶן הסיה ויהיה אשמראי מסית. וכבר
פירשתי באופן זה במקום אחר ולזה כיון גם החכם רעלאנר.
אתרוג חרגום פרי עץ הדר. כבר פי' רבינו סעדיה גאון בפחרון השעים

מלות בוררות 57 אַ שַׁעַץ הדר בל' ערבי אֶתְרֶג. ועיין ערך
אטרג לעיל.

אות ב

באג (נ"ז ס"ח). יפה כתב ידיו החכם פירשט כי היא ל' פרסי, כי באג
הוראתו ארץ, גן, מקום יפה ונחמד. ודע כי מכטא אות ג בל' פרסי
הוא כמו ג בלשוננו.

בארג (ע"ז ל). כתב הערוך כי ל' פרסי הוא. ונכון הוא כי בארג בל'
פרסי טוב ויפה.

בדובר עיין ערך רובר.
בדיא עיין בסמוך.

בוכנא עיין ערך בזכנא.
בוסתן (נ"מ כ"ד). בל' פרסי בֶסְתָאן הוראתו גן.

בורגן (שנח ק"ד), אוהל ואולי הוא ל' פרסי בֶאֶרְתָאנָה כרעת החכם

רעלאנד. ודע כי באר הוראתו משא וגם רשיון לבוא אל הכית. ומלת
 תאנה הוראתו אוהל. בורגר (כ"ר ל"ו). פרוקד בלי פרסי עובר ארמה. כן העת החכם רעלאנד
 ואולי צ"ל ברזגר. ודע כי קר נגזר מפעל קרן, עשה עבר, ופעל
 פרוקדן ודע.

בורדקי עיין ערך בורדקי.
 בוריא (מוסע ז'). כן הגיה החכם רעלאנד תחת בריא ברל"ת. ומלת
 בוריא היא מחצלת של קנים בלי פרסי.
 בוא עיין ערך שכרבוזאי.

בוזנא (כ"קס"ו) ס"א בובנא, בוא בלי ערבי שומר הפתח. ובחלמוד
 הממונה על מכם עוברי גשרים.
 בטם (ר"ס כ"ג), אלה בלי ערבי בטם.

בנרסאי (ירושלמי כללום פרקא בתרל). לפ"ד צ"ל ברנסאי כי בלי ערבי
 בנרסאי מין בגר.
 בסתרכי (סנסלרין כ"ס), פי' הערוך כרים וכסתות ובל' פרסי בסקר מטה
 ובר לפ"ד החכם רעלאנד. ואני אומר כי תמונת המלה היתה
 בסקר ונוסף וי' ונהפך התי' לקיף לפי כללי לי פרסי לפנים, ובל' פרסי
 היום ישנתה התי' לגימ"ל.

בעד, לי ערביאי בעית למיזר ארוח לי אמר אבער לי (מזרע חום י"ח ג.)
 בעד בלי ערבי חנוק היה, אבער הרחיק את עצמו.

ברקא עיין ערך בארג.

אות ג

גואז (קדושין ל"ג), מגזרת גאן לי ערבי הלך, עבר. ולפ"ד הוראתו כמו
 רץ ולפי שהרצים היו סריסים קראו ג"כ לסריס גואז.

גואלק (תענית כ"ג), בלי פרסי גואלק שק. ודע כי מבטא אות גי"ם דעה
 לפנים כמו גימ"ל.

גוהר (כתרגוס), אבן טובה כמו גוהר בלי פרסי וצ"ל גוהר ולא גוהר כיו"ד.
 גול בא (פסחים ל"ט) בלי ערבי גל באן קטניות.

גולמהרג (סנסלרין ד"ס) פי' רש"י חתיכה של תומה בלי פרסי, ואולי צ"ל
 גולח כי קלוד בלי פרסי חתיכת עפר, קרן גבול, ואולי
 נקרא חומה בשם זה.

גון, מין צבע, וכן בלי פרסי גונה.

גונדרז (קדושין ע'), מקום צורים וסלעים בלי פרסי קנדרזש.
 גונתא עיין ערך גנרא לחלן.

גורבא (שמילתוח). כתב הערוך ולשון ישמעאל גור"ב. ואולי הוא ג'ר באן
פי' תער החרב ובאן מכסה הרגל. עיין ערך ערל ר.

גז (סנה מ"ג) אוצר, כמו ג'ג או כ'זינה בל' פרסי. (סנה מ"ג) קורא
גזא (סנה ק"ל). קורה, כמו גוזאן בל' ערבי קורות ובל' פרסי קיר.

גזבר (מעילס י"ד) עיין ערך גז. והברת בר היא כמו זר בל' פרסי אשר בה
נבנו כמה מלות המורות שלמון ושררה. ורע כי ג'זה מורה ג"כ מס.

גיים (יבמות קכ"ג), כמו ג'יש בל' ערבי חיל. (סנה מ"ג) גויס
גמו (מדרס איכה), מין תאנים גמזאן בל' ערבי.

גנדא (חולין ס'), בל' ערבי ג'נד חיל, אנשי מלחמה.

גסטרא (סוטה י"ד). הוא לי' ויני ורלא כהחכם רעלאנד שאמר שהוא לי' פרסי
ולא כהחכם פירשט שאמר כי מקורו בל' הורו.

גרב (סנה י"ג), בל' ערבי ג'רב כוס. (סנה מ"ג) גרבי (סנה מ"ג) גרבי
גרבי תא (מדרס של רוח לפון), בל' ערבי ג'רבי מכווא השמש.

גרף (סנה קכ"ח), גרף בל' ערבי כוס. (סנה מ"ג) גרף (סנה מ"ג) גרף
גרפיחא (צ"ב ל"ח). ג'רפ בל' ערבי נטע עין ושמו ג'רף. (סנה מ"ג) גרף

גשם (מדרס משלי על מלת שאל), ג'סם בל' ערבי גוף. (סנה מ"ג) גשם
גשקר (גיטין ל"ו), כתב הערוך פי' הבינוני שמוציאון מן הקמח ובל' ערבי
בושק"ר. אבל הוא לי' פרסי כ'ש פאר כמו שפי' החכם רעלאנד.

אות ד

דביר (ע"י כ"ד), סופר בל' פרסי ד'ביר ומפר ד'פ'ר.
דוברא (ברכות ו) בדוברא אחרנית, בל' ערבי ד'בר מן פעל ד'בר

דביר (סנה י"ט), בל' פרסי ד'א נר שומר ומושל. ולפ"ד מורכבת מן ד'אדרת
ומן הברת נר. עיין ערך גזבר.

דוכן (כלים י"ד), בל' פרסי וערבי ד'באן מקום גבוה, מושב החנוני וסחורתו.
דורה (מעניח כ"ג), כתב הערוך שמרים, ובל' ערבי שמו הורדי והוא

ד'רדי.
דלעת (כלאים כ"ח), ד'ל אע בל' ערבי אכמית ידקק.

דסתן (סנה ק"ז), פי' הערוך חלק. ואולי נגזר מלי' פרסי כי ד'סת כמו יוד
מלי' חמש ידות (בראשית מ"ג ל"ד).

דפתר (מעילס י"ז), עיין דביר. והיונים לקחוה מן הפרסים.
דר פי' הערוך בל' ישמעאל קודין לתולעת דרן.

דרבן (בכורות ח), ד'ר באן בל' פרסי שומר הפתח, כי ד'ר הוראתו פתח
כמו ורע, ומלת באן כמו פ'אן בל' סלאוואניא, ארון, בעל.

דרכון (סקלס ד), פי בעל מוסף הערוך מין מטבע פרסי של זהב וצורת דריוש היחה חקוקה עליו. ודע כי דריוש בל פרסי נארא.

דרצון (פנח ס"ס), קנמון, והערוך כתב ובל ערבי ררצין, והוא נארא ציני פי קנמון הבא מארץ חינא.

דשן (מסלרין ל"ד), לפ"ד תוראתו מתנה כי רשג בל ערבי כמו נתן בלשוננו. ובל פרסי נאשן גם בגר חדש. ומוזה תראה כי הגי' הנכונה דשן.

דשתנא (ע"ז כ'), דיקסמאנא בל פרסי נדה לפ"ד החכם רעלאנר, ול"ג כי וסת ג"כ לי פרסי.

אות ה

הזר (מסלרין ק), הזאר בל פרסי אלף. המין (סוכה נ"ח), המנאן בל ערבי ופרסי חגורה, ובערוך צריך לתקן המיאן תחת המאין.

הנדבי (פסחים ל"ט), כתב הערוך בל ישמעאל הינדיבא, והוא הנדבא. הנדז (גיטין ס), בל ערבי הנדאז ובל פרסי אַנדאזה חכמת התשבורת.

הרהן (פסחים ל"ח), כתב הערוך משכון בל ישמעאל רהן והוא רהנ. הרמיו (מסלרין ל"ט), הוא רוח אַרמוצד אצל הפרסיים.

הרמן (גיטין נ"ז), לפ"ד הוא מלח פּרמאן מן פעל פּרמודן, צוה, פקר. ולפ"ז הרמנא דמלכא היא מצות המלך, פּרמאן שאה.

אות ו

וסת עיין ערך דשתנא. ורד (סנעית מ"ב), בל ערבי ורד.

אות ז

זבגא (מ"ק כ"ח), מקום סחורה, סוף המלה הוא לי פרסי נא או נא (דנח) בגי"ם פי מקום, ואולי צ"ל זבנגא.

זבורא (חגיגה ס'), בל ערבי זנבור צרעה. זהרורא (ב"ב כ"ט), פי הערוך הממונה מן המלכות לקבל טסקא דפרדיסי

וזה השם לי פרסי הוא, וכן הוא כי צהרא בל פרסי שרה. והכרת גר פי על. ורלא כרעלאנר שכתב שהוא ור. ועיין מה שכתבתי

בערך אכנגרי. זורא (כחזות ס"ז, קדושין י"ח), נאר בל ערבי צידה ומלח מן זר שק שמשמין בו צידה, וכבר פי הערוך שהוא לי ישמעאל.

זיירן (שנה ל"ד), רב האיי גאון ז"ל גורם באזיירן ונגזר ממלת פאז בל פרסי נץ. ועוד כתב רב האיי גאון והארס העוסק בהן קורין אותו בל פרסי באזיין, וכשהם יותר מאחד קורין אותו באזיירין ולי נראה שצ"ל באזור כמו באזור וברכוי באזוראן כמו פאזנראן. ועיין מ"ש ערך שכרבזאי.

זיז (ויקרא רבה סיף אחרי מוח), הוא עוף גדול ובל פרסי סימרג. (ועי' ב"צ ע"ג). זיינקי (כמוכס ט"ו), אולי צ"ל זרינקי מן זר בל פרסי זהב, זיין מוחב. זנגביל בלשון ערבי זנגביל.

זנדוקא (תענים כ"ב), שומר בית האסורים, וכתב החכם רעלאנר שאולי הוא לי פרסי כי זנראן ענינו בית האסורים.

זנן (כלאים כ"ח), כתב הערוך ובלשון ישמעאל זואן והן זרעונים שחורים הנמצאים בין החטים. והוא זנאן מלי ערבי ופרסי.

זונר (מרגס על חגור), חגורה בלי ערבי זנאר. ועיין במ' על שמות הבגדים אצל הערביים להחכם Dozy (אמסטרדם 1845) ערך זנאר.

זעפרנה (מרגס ירושלמי), בל פרסי זעפראן ובל ערבי פֶרְפֶס. זקתא (מסהדרין כ"ח), אולי זקה בל ערבי מין עוף.

זררא (שנה ס"ב), כתב הערוך פי שריון העשוי מן טבעות קמנות קורין בל ישמעאל זרר, והוא זרר בל ערבי ובל פרסי זררה.

זרניך (מולין סוף פי כסוי סלס), פי בלע"ז אורו פימינטי ובל פרסי זרניך מורכב מן זר זהב.

זרקתא (מרגס ישעיה), לי פרסי ונגזר מן זרה ונהפך הח"א לקו"ף כמ"ש לעיל. ועיין ערך זררא.

אות ח

חבר (שנה י"ח), גבר בל פרסי איש עובד האש. חור (מסהדרין ל"ח), עיין ערך הזר.

חזם (דמאי פ"ג), כתב הערוך בל ישמעאל קורין לאגורות אל חזם. והוא חזמה בל ערבי.

חזרא (ב"מ ס'), בל ערבי חאר פי קמח רע שאין לו ריח טוב. חכים (איכה רבתי), אולי הוא לי ערבי חכים ותהיה הוראתו כמו אמגוש.

חלוק (שנה ל"ב), בגר, כמו בל ערבי חלק. חסא (פסחים ל"ט), מין ירק עשב כמו בערבי כס.

חסן (כלים כ"ט), בל ערבי מִחֶזֶן מן פעל חֶזַן הצפין. ומ"ש הערוך ובל ישמעאל הורי צ"ל ובל ישמעאל מחזן.

חסים (פסחים מ"ח), בל ערבי כִסִים פי שפל ונבוה.

חף (סנה ל"ח), בלי ערבי חף פי תקל.
 חפא (סס ל"ז), בלי ערבי חף הוא כלי אורג.
 חפושית (ע"ז ל"ח), כתב הערוך וכלי ישמעאל כנפוסא, והוא כְּנָפִים
 חפית (סנה ל"ג), כתב הערוך בית יד של חלק שעל זרועו בלי ישמעאל גי"ב,
 והוא גי"ב בלי ערבי.
 חצב (ע"ז י"ג), לפי רעלאנר כְּצִבָּה בלי ערבי הוא עץ שעושין ממנו
 הסוכ"ר.

חרוב (ערסין י'), בלי ערבי כְּרוּב.
 חרדל (פסמים כ"ח), בלי פרסי כְּרָדֵל.
 חרוז (חולין ל"ג), בלי ערבי חָרוֹז פי דקר, נקב.
 חרמן (תרגום של כחט), בלי פרסי חָרְמָן כמו שהעיר החכם רעלאנר.
 חשאי (יומא ת"ד), אולי הוא לי פרסי חַמּוּש מחריש, שוחק. או בִּזְש
 טוב לב.

חשאי (סנה קכ"ח), כתב בעל מוסף הערוך עשב שקורין בלי ישמעאל צעחיר.
 ור"ל צַעְחָר בלי ערבי (סטוריה). ועוד כתב אבל חשאי זה שמו בלי
 ישמעאל, ואולי הוא חֲשִׁיש.
 חתל (סנה קמ"ו), בלי הנעשה מחריות של דקל. אולי נגזר מלי ערבי כי
 כְּצִלָּה בלי ערבי תלחלים. ודע כי פִּלְפִּדָּה בלי ערבי הוראתו חתל.

אות ט

טארגא (תדרס חלסים), כתב הערוך טארגא בלי ישמעאל מגן. ודע כי
 טארכאן בלי כוחאבאר שר מלחמה, ואולי שתי המלות
 צמודות יחד.

טבהק (עירובין ס"ט). הבשיל בשר מחתיכות קטנות נקרא בלי פרסי תַּבְּאָהָה
 וכל ערבי טַבְּאָהָה.

טבלא (סנהדרין ס"ו), בלי ערבי טַבֵּל, מין כלי זמר.
 טברירי (פסיקתא), רואה את הציד, אולי צ"ל שברדידי מורכב מן
 שְׂפָאר ציד, דיר, רואה מן פעל דִירָן ראה.

טוריסקי (ע"ז י"ח), כתב רעלאנר שהוא תג לפרסיום הנקרא גִרוּז
 והעברים קראוהו תִּירוּז בשומם ב' נקודות על האות הראשונה.
 טייר (פסיקתא דפרה), טִיר בלי ערבי צפיר, והערוך כתב בלי ישמעאל קורין
 לעוף טייר.

טלית (סנה כ"ח), הוא לי פרסי תַּאֲלֵשׁ או תַּאֲלֵשׂאן וכלי ערבי טִילְסָאן
 בגר בהני פרס.

טַלַק (נ"ר ע"ו), טַלַק בל ערבי השליך, גרש. טַנְדוּ (נדרים ע"ט), מורכב מן הַן גוף, דו שנים כמו שפי' רבינו חננאל והוא לי פרסי ולא לי יונית. טַפַל (נ"ב ק"ח), טַפַל בל פרסי ילד קטן. טַפַר (תרגום של לכורן), בל ערבי טַפַר. טַצְרָקָא (נ"ק כ"ו), חזוק וקיום בל ערבי ופרסי הַצְרָקָא. והחכם זאקש העיר ג"כ ע"ז, עיין בספרו צד 333.

טַצְהַר (גיטין פ"ו), בל פרסי טַצְהַר ארבע. טַרְיִז (סנה ל"ח), פי' הגאון שירזו לי פרסי הוא והוא חתיכה מחלוק של אדם שנתפר תחת בית ירו ובשיפולי החלוק הוא רחב ונשפע ומתקצר והולך למעלה. ובל פרסי טַרְאֵז מן טַרְאֵזִין. טַרְזִין (עירובין פ'), אולי צ"ל סרזין מן סר, ראש, זין, בלי זין. טַרְיִנָא (פסחים ח), טנא ובל פרסי טַרְיִנָא כמו שהעיר רעלאנד גם כן. טַרְכּוּנָא (תרגום של ארגוב), הוא לי יונית ולא פרסית כדעת רעלאנד. טַרְסִי (סנה כ"ד), לפ"ד נגזר מן תַרְס מִגֵן, ולפי' טַרְסִי עושה מִגֵן. טַרְש (ילמדנו), כתב הערוך בל ערבי קורין לְתַרְש טַרְש. והוא נגזר מל פרסי אַטְרוּש.

אות י

יֹאוּשׁ (נ"ח כ"ח), מל' הכתוב (קטלה ז' ז'), וכן בל ערבי יֹאֵם. יבְרוּחַ (מסכתין ל"ט), בל ערבי יבְרוּחַ וכבר כתב הערוך שהוא לי ישמעא. יוהַר (תרגום של פנינים), בל פרסי גוהַר ובל ערבי גוהַר (הוזהר) בני"ם. ועיין ערך גוהַר. יסְמִין בל ערבי יֹאֵם מִגֵן ובל פרסי יסְמִין.

אות כ

כֹּאֲרִי (מסכתין ק'), כֹּר בל פרסי חמור, כֹּר הַזָּאֵר גוּנָה פי' חמור בעל אֵלף מראות. כבֹּא (פס ע), כֹּבַח בל ערבי חבשיל מחתיכות קמנות בשר. כבינַח (גיטין י"ד), אולי מן פעל כֹּבַח בל ערבי חייט. כבְרִיתָא (פס פ"ו), כֹּבְרִיתָא בל פרסי גפרית וכ"כ גם החכם רעלאנד. כגנִי (ברכות כ"ח), כֹּהֲנָה בל פרסי ישן, ודע כי מבטא הה"א וגימ"ל והו"ף שוין.

כרן (מרגוס פרד), וכן בל ערבי כוּרָן.
כואנגר עיין ערך אכנגרי.

כובס (סנה ס"ז), מין חמרים ובל ערבי כְּבִיס.
כוי (חולין פ"ג), לפ"ד רעלאנד הוא כוּהי פי אשר על ההר ואינו מחזור.
ויפה פי יודי החכם פירשט שהוא גאומיש (Buffelo) ונפלה סוף
המלה, (עיין אריענט 1846 נ"ו 30).

כוסבר (מוכה ל"ט), כתב הערוך בל ישמעאל כסבר פי כלינגרי. והוא
כְּסֵבְרָה, ובס' השרשים אכן בחן לר' מנחם בן שלמה פי גר הוא
כוסברת, עיין (קוצן על יד) לדוקס דף י"ט הערה א.
כופר (שביעית מ"ב), אולי הוא פֶּאפּוּר בל ערבי מין ירק שריתו טוב.

כורדקי (פסחים נ), לפ"ד צ"ל פזנדקי כי פֶּזְנָדָה בינוני פעל מן פֶּכָן
פי בשל, בל פרסי נחתום המבשל, ואולי נגזר מן כוּרְדָן אבל.
כילה (מוכה י"ח), חופה והוא לי פרסי גֶלְגָה כמ"ש רעלאנד.
כמהין (נדרות מ"ג), כתב הערוך לי ישמעאל שכן קורין לכמהין כמא"ה,
והוא פֶּמָאָה ועיין ערך פטר.

כנדוקא (חולין י"ט), עיין כנדי בסמוך.
כנדי (פסחים ל) אולי הוא לי פרסי כְּנָדו שם בנין לשום שם אנגי דפחרי.
ובל ערבי כְּנָדוּג.

כסיתא (ר"ס כ"ג), החכם רעלאנד הגיה כסיתא כי פֶּסְתָר בל פרסי
פֶּסְדָר בל ערבי קורי"לי כמ"ש הערוך.

כספתיאם עיין ערך אכספתיאם.
כפנת (ערלה פ'), מין עץ בל ערבי פֶּפְנָה.
כפר (נ"מ ל"ו), פֶּאפּוּר בל ערבי כמו כופר בעברי.
כרגא (שס ק"ח), כְּרָאג בל ערבי מס.
כרזל (צ"ק כ"ו), לפ"ד צ"ל סרגל, כי סָר בל פרסי ראש, גֶלָה עדר.
ותהיה הוראתו רועה צאן.

כרכום (כרימות ו'), בל ערבי כְּרָכָם. (ועיין זעפרנח).
כרמשא (פסחים ק"י לפי גי' הערוך), אולי צ"ל כומישא ועיין ערך כוי.
כרפס (שביעית מ"ד), כתב הערוך בל ישמעאל כרפס. והוא כְּרָפָס אפיום.
כרץ (גיטין ס"ט), לפ"ד רעלאנד כְּרָחָה בל פרסי נושך.

אות ל

לבא (מרגוס של חמאס), בל ערבי לָב פי מוח שקוי. ורעת רעלאנד שהוא
לי פרסי אינו מחזור.

לבר (כלאים ל"ד), כתב הערוך וקורין בל ישמעאל לב"ד, והוא לָבָר.

להג (ערוך), לי הכתוב היא. וכלי ערבי להג הלשון.
 לוגמא (יומא ע"ג), בלי ערבי לקמיה מלא פיו, ומורגלת מאד בפי הערביים.
 לוטש (שביעית מ"ב). כתב הערוך וכלי ישמעאל בלו"ט. והוא בלוט.
 לולב כתב הערוך וי"א לב האילן. ועיין ערך לבא.
 לוף (פסח ע"ג), לוף בלי ערבי מין נסע.
 לחם (שמות רבה ח"ד לוי בערבא קורין לבשרא לחמא). והוא לחם.
 לף (ב"מ ק'), אולי הוא לי ערבי לפי ת"ר.
 לפרא (שבת ל"ז וע"ג) גם בערוך ערך לפס, הוא לי יוני ולא פרסי כדעת
 רעלאנר.

אות מ

מבגאי (מכות י"ח), נגור מן באג בלי פרסי. ועיין ערך באג.
 מגוש עיין ערך אמגוש.
 מגמר (ברכות מ"ג), כתב הערוך וכלי ישמעאל מחתה מגמרה על שם גחלים
 ושם אלגמ"ר. והוא גמ"ר בלי ערבי אש בוער.
 מגן (תרגום חס), כתב הערוך וכן בלי ישמעאל. והוא מגן.
 מוהרנקי (ע"ג פ"ח), לפ"ד רעלאנר חג לפרסים הנקרא מהרנאן כלומר
 חג של מחר (מיטרה).
 מור (כלים י"ט), עיין ערך מזורד. וצ"ל מזור.
 מזריין (פסחים ק"ז), בלי ערבי מזר מין שבר.
 מזרן (כלים י"ח), כתב הערוך בלי ישמעאל מידה. — אולי נגור מן זירה
 חתיכת פשתן.
 ממטרוין (מגדלנין ל"ח), אולי נגור מן *Mitqa* שלקחו היונים מלי פרסי,
 כי מה ת"ר בלי פרסי גרול, יקר, אדון. וכבר אמרו רז"ל ששמו
 בשם רבו.
 מייש (תמיד כ"ח), לוטם הוא בלי ערבי מיש.
 מסרדי (ע"ג י"ח), שפרכת המים בנורו כלומר ראש השנה לפרסים. כן
 פי רעלאנר.
 מסלסלה (בערביא לווחין למסריקס ומסלסלה. מדרש איכה). והוא מסלסלה.
 מרדין (צ"ק מורדין מורדין), מרדין בלי פרסי המיוה, מת.
 מרזבן (נעילס ז), בלי פרסי ראש מרינה, מורכב מן קרו ומן באן שר וראש.
 מרזמא (חולין ס"ג), כתב הערוך לי פרסי הוא שכל רבר ארוך וארום נקרא
 מורזמא. ודעה רעלאנר שהוא מרזאם פי חולך בקומה זקופה
 ולא נראה בעיני.
 מרתבא (גיטין ס"ט), בלי ערבי מרתב וכלי פרסי מרדה סנק, והוא
 ליטארגידום כמו שפירש בעל מוסף הערוך.

משמהיג (ר"ס כ"ג), פירש"י מלובה. ולפ"ד נגזר מן שאה מלך בלי פרסי
שאהי מלובה, שהגשי של מלך.

משפל (סציעים ל"ו), כתב הערוך קופות שמוציאין בהן זבלין ובלו ישמעאל
נקראת אלמשפל ואולי צ"ל אל מזבל מן זביל, זבל.

מסק עיין ערך מוסק והוא לי ערבי.

אות נ

נבג (פסחים כ"ד לולין), נזבף בלי פרסי חומר, נצר.

נבט (תרגום קדר), נפ"ט בלי ערבי אנשי נבט.

נברש (יומא ל"ב), נפראם בלי ערבי מנורה.

נגסטר כתב הערוך רחשני ובלו ישמעאל מנקאיש. והוא מנגש בלי יחור;
זוג שעשוי לכסימת שער ונקרא בלי ישמעאל אל גלם, צ"ל גלם כי

גלם בלי ערבי הוא נגוסטר; ובלו ישמעאל אל מקראין, והוא מקראין.

נדל (חולין מ"ה), דע כי נדל בלי ערבי מהירה.

נחיל (צ"ב ק"ד), כתב הערוך בלי ישמעאל נחיל והוא נחל חיל רבורים.

נחשרבון (תרגום יודע ל"ד), צ"ל נחשרתן ונגזר מלי פרסי. ודע כי החכם

הסודרי אפרים העתיק יודע ציד נחשיך קנא וכתב בפירושו

שהוא לי פרסי. (ועיין ערך סכרצוזי ולריענט 1846 מומר 33)

ניאב (ירושלמי נזר), כוס בלי פרסי ניאב.

נני (סוטה מ"ב), פי הערוך כלב, ולפ"ד רעלאנר ננה בלי פרסי אם.

נניא (ע"ז כ"ח), כהב במוסף הערוך בלי ישמעאל נקרא נענע. והוא נענע.

נענע (ירושלמי), עיין לפני זה.

נדרשיר (כחצות ס"א), מין צחוק בלי פרסי נדרשיר ובערבי נדר ומושא

משם המלך ארדשיר, ובערוך צ"ל פי בלי ערבי קורין לנדרשיר נדר.

נרמק (יבמות ק"ב), דך בלי פרסי נרמק ובלו ערבי נרמק. וזה שכתב

הערוך מנעלים ועורותיהן רכים רכים.

נשרוד (גיטין ס"ט), אמוני"ק בלי ערבי נשאך או נושאך.

אות ס

סאמא או סיומא (תרגום כסף), כסף בלי פרסי סים.

סדר (ילמדנו פרטס בחקוסי), צעף בלי ערבי סדר.

סיינא (נדה כ), לפ"ד צ"ל סייבא כי סיאה בלי פרס שחור. ולבושא

סיינא פי רבינו חננאל לבושא אוכמא.

סייף (כלס י"ג), בלי ערבי סיף מין חרב.

סירה (תרגום ירושלמי של תהרל), אולי צ"ל סרר כי סרר בלי ערבי תהרא.

סנר עיין ערך זונר.

ספס (צ"מ ס"ג), ארגו. וכתב הערוך ובל' ישמעאל ספ"מ. והוא ספיה בל' ערבי.
 ספסר (סס כ"א), בל' ערבי ספסיר או ספסאר כקי באיזה דבר.
 סרגל (צ"ר כ"ה), כתב הערוך בל' ערבי קודין לשרטוט סרגל.
 סרר (ולמדנו פי' צלח), סרר בל' ערבי כל דבר המחובר בטבעות.
 סרסור (צ"ר ח'), בל' ערבי סרסור איש יודע מבין בעסקא. (ועיין ערך ססמר).

אות ע

עריחא (מדרש ח'סה), איבה, מלחמה הוא בל' ערבי עראנה.
 עדלר (צ"ה י"ג), כתב הערוך כלים של צמר תחת מנעלין ושמום בל' ערבי
 גור"ב. (ועיין ערך גור"ב).

עויל (צ"ר ל"ז) צערציה לוחין לינוקא עוילה. עאילה בל' ערבי משפחה.
 ואולי צ"ל עויל שענינו יליל ונקרא ינוקא בשם זה מפני כבייתו.
 עונק (סנה קכ"ח), כתב הערוך בל' ערבי קודין לצואר ענ"ק. והוא ענ"ק.
 עזרר (צרכות נ), כתב הערוך י"א אלזרור. והוא ערא בערבי מין תפוח
 ובל' פרסי חו"ך.

עמלא (צ"צ ס"ו), שכירות בל' ערבי עמלה.
 ענבל (פרה כ"ז), בל' ערבי ענבלה ויפה פי' הערוך ורלא כמוסף הערוך.
 עץ שמן (תמיד ס"ט), כתב הערוך ל' ישמעאל גנ"ם מן אלצנוברי והוא גנ"ם
 מן אלצנובר ודק כפי' לס' בראשית כתב בטנים הם הנקראים צנובר.
 ודע כי טעם ודע צנובר כטעם שקרים.

עציץ (כלאים ל"ב), כתב הערוך בל' ישמעאל נקרא אצ"ץ. והוא אצ"ץ,
 בל' חרם.

עקיק (תרגום סיר ססירוס), עקיק בל' ערבי אבן טובה.
 ערבל (תרגום צברה), גרבל בל' ערבי כברה.
 ערם (כלאים ח), כתב הערוך בל' ישמעאל ערם, והוא ערם. (ועיין מה סכסוז
 סס צערוך).

עתירתא (צ"ר כ"ה), עתירה בל' ערבי עין שהחופר נשען עליו ברגלו. ובס'
 הערשים לדויהארי הנקרא סבסאר תמצא החמונה עתירתא.

אות פ

פונדק (יבמות קכב). פנדק או פנדק בל' ערבי חנות ומלון מוחרים.
 פונדק (צור), כתב הערוך בל' ישמעאל פונדק. והוא פנדק או פנדק
 מין אגוז.

פזמק (סנה י'), בגד תחת המנעלים. ראשית המלה ידעתי בל' פרסי פא
 רגל ואחריתה נעלמה ממני. ועד"ו בל' פרסי פא פוזש מן פא רגל,
 פושידן כסה.

פטר (סנת ק"ח), כתוב במוסף הערוך בלי ישמעאל פמ"ר. והוא פטר ספוג.
פטרוא (כ"ג מ"ה), אולי צ"ל כספנרא כי כוס פטר בלי פרסי כבש.
פיל (כלאים ל"ג), לר"ק שנהב בלה"ק (מ"ח י כ"ג). ובל' פרסי פיל.
פסר (ילמדנו פ' וילח), לדעת רעלאנד הוא ל' פרסי וסארה בר או כסת.
ואולי הוא ל' ערבי מסנר, (ועיין ערך חמד).

פסקתא (ירושלמי פ"ק לכלאים), מין פרי פסק בלי ערבי פסקתה בלי פרסי.
פפוסיא (מדרס סמואל). יפה כיון רעלאנד שהוא ל' פרסי פפוש כגור
תחת המנעלים. (ועיין ערך פזמק).

פרגיות (כ"ג מ"ד), בלי ערבי פרך עוף קמון, אפרוח, ובערוך כתוב ובל'
ישמעאל קורין להם פארי"ג וצ"ל פארי"ח.

פרדבש (סנת ל"ד) כפי' הגאון כתוב פרד שבאה, ואולי צ"ל כממ"ך ולא
כפ"א ומורכב מן סר ראש ומן ש"א מלך פי' פקיד המלך. ואולי
צ"ל פארי"שאה.

פרגבן עיין ערך פרהנג.
פרהז (סלמחוס), כתב הערוך בלי ערבי לורין קורא פרה"ז. והוא פרה
לפי דעתי.

פרהנג (גיטין מ"ד), בציון החדש כתבתי שצ"ל סרהנג כי סר הוא ראש
א"ה נג מין נגון להוליך אנשי מלחמה. וא"כ סרהנג ראש, שר,
פקיד. ורע כי פרהנגי בלי פרסי רב ומורה.

פרונקא (כ"ג מ"ג), שליה בלי פרסי פרונק. ונכון הוא מ"ש הערוך יש
בריה שמהלך לפני ארי וקורין אותה פרונקא. ונקראת ג"כ
סיאה גוש פי' און שחורה.

פרזומא, פרמא, עיין ערך מרזיון.

פרנגיאן (תרגום חסמר), לדעת רעלאנד הוא ל' פרסי פרוגיאן מין משי.
פרסא (פסחים ל"ד). בלי ערבי פרוס ובל' פרסי פרוסנק מיל.

פרסטי (ירושלמי סרק טלס אלמס), פרסטיאן בלי ערבי שלח, פרוסטיה
שלח, פרוסטיקי שליה אחר.

פרסישמנג (גיטין כ"ח), אולי הוא ל' פרסי פרוסטיאן איש חיל, גבור
כמו"ש רעלאנד. ויותר נ"ל שהוא ל' רומי.

פרסק, עיין ערך אפרסק.

פרסתק, עיין ערך פרסטיגי.

פרפס (סנת ע"ח), כתב הערוך ולשון פר דהבא מל' פרסי הוא ככנפי יונה.
והוא פרו וממנו פעל פרוסין עופף. ובל' סלאוואניה פרוסא.

פרצתק, עיין ערך פרסטיגי.

פשוש (מגילת חייס), לפ"ד צ"ל פשוש כמו פפוש. ועיין ערך פזמק.

פ ש פ ש (נדס כ"ח), פָּסָפָס בל' ערבי (ואלע).
פ ת י א (מסלדקין ק"י), פְּתִי בל' ערבי בחור.
פ ת י ל ה (סכה ז), בל' פרסי ג"כ פְּתִילָה. ועיין ערך מלית.
פ ת כ מ ד (מרגוס), כתב רעלאנר שמורכב מן פֶּת איליל בל' פרסי וכומר
וכמ"ש בעל מוסף הערוך יש מפרשים פת של כומרים.
פ ת כ ר, עיין ערך פתבמר לפני זה.

אות צ

צ ד ר א (מרגוס סוף), אולי הוא ל' ערבי צֶדָא מין צבע ארום.
צ ח נ ה (נדרים כ"א), צָחָנָא בל' ערבי כותח של דגים.
צ י ר (נדרים כ"ד), צִיר בל' ערבי כותח עשוי ממין דגים.
צ ל ב ח א (ע"ז ל"ט), כתב הערוך פ"י שהוא דג טמא וכך קורין אותו בלשון
ישמעאל.
צ ל פ ח א, עיין ערך צלבחא לפני זה.
צ נ י (מוסע כ"ט), צָנוּ בל' ערבי מין עץ.
צ פ צ פ (סס ל"ד), ל' הכהוב (יחזקאל י"ז ס). ובל' ערבי צַפְצַאף ערבה.
צ ר ד א (חולין ס"ג), צָרָד בל' ערבי מין עוף.
צ ר צ ו ר (סס ס"ו), צָרְצוֹר בל' ערבי מין שרץ.

אות ק

ק ה ר מן (ב"מ מ"ו), לפ"ד מורכב מן קאר עסק, ענין, ומן הכרת מאן או מן
והחיה הוראתו שלמון, והחכם הפרופיסור פליישער העירני שהוא
בתמונה ערבית קהר מאן אפוטרופוס.
ק ט ה (נגעים מ"ג), לפ"ד הוא ל' ערבי כו קָטַע בל' ערבי כר או מחצלת
שנותנים על הגמל.
ק פ א, קודה בל' ערבי קֶפֶה.
ק ר מ ל (ב"מ מ"ז), בל' ערבי קרמלה ג"כ מנא.
ק ר מ ס (פסחים מ"ז), בל' ערבי קרמס כמ"ש בעל מוסף הערוך.
ק ר מן (מזר ל"א), פ"י רעלאנר מחוז בארץ פרס וקרמאנאי אנשי קרמן.
ק ר ס מ ל, עיין ערך קרמל.
ק ר פ ט א (קדושין ע), אולי הוא ל' פרסי ומורכב מן צֶהָאָר ארבע ומן
פֶּא רגל.
ק ש ב א (ב"ק כ"ח), כתב הערוך דקלא פרסאה. והוא פֶּשֶׁת מין דקל.
ק ש י י ת א (יומא ע"ט), עיין לפני זה. ואולי צ"ל קשבייתא.

אות ר

רביא (מוכס מ'), בלי ערבי רבא הניק.

רהן, עיין ערך הרהן.

רוזגר, עיין ערך רוזגר בסמוך.

רוזגר (צ"צ קכ"ז), כבר כתבתי במכתב עתי שלי הנקרא (Sabbatblatt)

ובציון החדש שהגוי הנכונה היא רוזגר, כי רוז בלי פרסי יום

ומלת גר מן אגר שכיר. ורעלאגר קורא נאר מן פעל קרדן עשה, עכר, או

קנגבר והגירסא לפ"ז רנגבר.

רו (צ"צ ל"א), מדה. ואולי צ"ל רו ברל"ת. ועיין ערך הנדסה.

רוניקא (תענית כ"ד), אולי הגירסא הנכונה רוניקא מן אנראזה. ועיין

לפני זה.

רמל (ירושלמי כתובות), רמל בלי ערבי לימרא.

רסקא (תרגום אסתר), אולי צ"ל רסחא, כי רוסקא בלי פרסי מחוץ.

רסקא (צ"צ ס"ג), רסקאק בלי פרסי שוק. ועיין לפני זה.

אות ש

שבוט שיבוטא, מין דג, בלי ערבי שבוט.

שבזיז (תרגום), סבז בלי פרסי ספיר.

שבולוליתא (ע"ז ל"ח), לדעת רעלאגר צ"ל שמבליית כמו שמבליט

בלי פרסי מין עשב.

שבדירי (תרגום סטרוס), אולי צ"ל שבתרי כי שפ בלי פרסי לילה, שפ

תאר בלי פרסי ליל אופל.

שבת פלס ס"ג, כמו שבת מין זרע.

שגר (כתובות ס), לפ"ד הוא לי ערבי שגר עין.

שר, אולי הוא כמו שר או סיר בלי ערבי שר ומושל.

שרכא (שבת פ"ט), שרחה בלי ערבי היות שמן ורחב. ולפ"ז שרכי עלין

רחבין.

שוויסקי (פסחים ל"ו), שוי בלי ערבי בשר צלוי והברת קי היא כהברת קי

במלת פרסתקי מן פרסתה.

שחלא (תנאים ספיקי), לדעת רעלאגר שפלה בלי פרסי חלק.

שחנא (כתובות ס"ט), מספוא הגמל ליום ולילה אחד נקרא בערבי שחנה.

והיינו דאמרי אינשי לפום גמלא שחנא ודלא כמו שפ"י הערוך שהוא

לשון משאוי.

שכרבוזאי (מסכתין ל"ט), שפרדן בלי פרסי ציר, באז נץ. ולפ"ז נפק

לשכר בוזאי פ"י יצא לצוד נץ. ודלא כערוך וגם רעלאגר

מעה בזה. ורש"י פי' שם שהוא לשון פרסי ועיין ערך באזייר.
 שלק (בכורות נ"ה), כמו שלב בל' ערבי חתך בחרב או בסיף.
 שמאי (עירובין י"א), שיאם בל' ערבי ארץ מישור ונהפכו האותיות. וצ"ל
 בערוך בלד אל שיאם תחת בלד אלשאם
 שמשם (שבת כ"ד), סמסם בל' ערבי מין ירק.
 שמשמנא (תרגום נולה), סמסם בל' ערבי.
 שמשק (שבת ק"ט), סמסק בל' ערבי יסמין וג"כ מאיארין.
 שפור (צילה כ"ח), ספור בל' ערבי רומח.
 שפטא (תרגום כבל), לדעת רעלאנר היא כמו שפה ה בל' פרסי ומקור
 המלה שפהן ומוזה בתלמוד שופטני.
 שרבינא, בל' ערבי שרפין כמ"ש בעל מוסף הערוך מין ארז.
 שרנק, (תרגום חנק), שרנק בל' ערבי חתך וקצב.

אות ת

תאל (צ"ק ל"ד, צ"מ כ"ג), תאל בל' ערבי רקל רך.
 תבל, כמו תבל בל' ערבי חת תבלין במאכל.
 תבלין, כמו תאל בל' ערבי.
 תגא, תאג בל' ערבי ופרסי כהר.
 תגד, תאגר בל' ערבי סוחר.
 תורמוסר (ירושלמי נועטר שני פ"א), לפ"ד מורכב מן (Thermae) מרחץ
 ומן סר ראש. ולפ"ו ענינו בעל המרחץ או ראש המרחץ.
 תרבהר, לפ"ד צ"ל תרפקר בסמ"ך ומורכב מן תרפא מין נטע ומן
 סר ראש.
 תרמוס (שבת קכ"ו), כמו θερμοס בל' יון ובל' ערבי תרמס מין קטניות.
 תרתק (סנהדרין ס"ג), אולי צ"ל תרסק כי תר בל' פרסי חמור, סק כלב
 ולפ"ו ענינו כלב וחמור.

השמות

אברוארי, אולי הוא מלת פארו חומה, מגדל בל' פרסי כמו שהעירני
 החכם הפרופיסור פליישער.
 אלעיק (תדרס סט"ש), כבר כתוב בעל מהנות כחונה שהוא לי ערבי, ואולי
 צ"ל עליק כמו על יד בל' ערבי עליך, כלומר עליך לעשות זאת.
 או מורכב מן אל מלת הידועה ומן עאיק מונע מדבר. כלומר מונע אני מכם.

Debarim Attikim.

II

Enthält:

- 1) Fragment eines alten hebräischen Bücher- und Autoren-Verzeichnisses.
- 2) *Ke buzat Kesef*, Katalog der von Josef Ibn- Caspe verfaßten Schriften, von ihm selbst angefertigt.
- 3) *Melechot Sch' lomo*, Proben aus Josef Ibn- Caspe's Schriften. Von C. Werbluner.
(Nach Handschriften auf der k. Bibliothek zu München.)
- 4) *Sefat Chachamin*, oder Erklärung der in den Talmuden, Targumim und Midraschim vorkommenden persischen und arabischen Wörter. Von Ad. Jellinek.

Herausgegeben

von

J. Ben jacob.

Leipzig, 1846.